

Sanavalinnat ja semanttiset roolit Neuvostoliiton hajoamista käsittelevissä artikkeleissa Helsingin Sanomissa

Pirita Peltonen

Pro gradu -tutkielma

Kieliasiantuntijuuden tutkinto-ohjelma, suomen kieli

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2020

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteiden laitos / Humanistinen tiedekunta

PIRITA PELTONEN: Sanavalinnat ja semanttiset roolit Neuvostoliiton hajoamista käsittelevissä artikkeleissa Helsingin Sanomissa

Pro gradu -tutkielma, 45 s.,

Kieliasiantuntijuuden tutkinto-ohjelma, suomen kieli

Toukokuu 2020

Tutkielmani käsittelee sitä, millaisia semanttisia rooleja ja sanavalintoja esiintyy Helsingin Sanomien kotimaan ja ulkomaan osaston artikkeleissa 26.11.1991–26.1.1992 ja millaista kuvaa kyseiset valinnat luovat. Aineistonani on ollut Helsingin Sanomien kotimaan ja ulkomaan osaston artikkelit ajalta 26.11.1991–26.1.1992 hakusanalla Neuvostoliitto ja Venäjä. Artikkeleja on yhteensä 101, joista 40 on kotimaan osaston artikkeleja ja ulkomaan osaston artikkeleja 61.

Olen käyttänyt metodeinani tekstintutkimusta ja diskurssintutkimusta. Lisäksi olen käyttänyt Antconc-ohjelmaa analyysin apuvälineenä. Olen analysoinut artikkelini Antconcin avulla hakemalla hakusanoilla *Neuvostoliitto* ja *Venäjä*, minkä jälkeen olen analysoinut niitä yksitellen ensin kotimaan osaston ja sen jälkeen ulkomaan osaston artikkeleista.

Keskeisiä tuloksiani on se, että Neuvostoliittoa ja Venäjää koskevissa sanavalinnoissa ja semanttisissa rooleissa ei ole paljon eroja. Neuvostoliittoa koskevat sanavalinnat ovat pääosin sellaisia, jotka kuvaavat Neuvostoliittoa aktiivisena tekijänä, mutta samalla hajoavana kokonaisuutena. Sama pätee myös semanttisiin rooleihin ja niiden luomaan kuvaan. Venäjää koskevat sanavalinnat ja semanttiset roolit ovat pääosin samankaltaisia, mutta erona Neuvostoliittoon ne ilmaisevat enemmän suhtautumista Venäjään. Lisäksi ne luovat kuvaa Venäjästä Neuvostoliiton seuraajana.

Tulosten perusteella voidaan päätellä se, että sanavalinnat ja semanttiset roolit ovat voineet vaikuttaa ihmisten mielipiteisiin ja siten saattavat nykyäänkin vaikuttaa siihen, miten Neuvostoliitosta ja Venäjästä voidaan kirjoittaa.

Asiasanat: tekstintutkimus, diskurssintutkimus, sanavalinnat, semanttiset roolit, Helsingin Sanomat

Sisällys

1. Johdanto.....	6
1.1. Aihe, tausta ja metodit.....	6
1.2. Historiallinen konteksti.....	8
2. Teoria.....	10
2.1. Tekstintutkimuksen teoria.....	10
2.2. Diskurssintutkimuksen teoria.....	14
2.3. Sanavalintojen teoria.....	15
2.4. Semanttisten roolien teoria.....	19
3. Sanavalinnat ja semanttiset roolit Neuvostoliitosta kirjoitettaessa.....	22
3.1. Sanavalinnat Neuvostoliitosta kirjoitettaessa.....	22
3.1.1. Sanavalinnat Neuvostoliitosta kirjoitettaessa kotimaan osaston artikkeleissa.....	23
3.1.2. Sanavalinnat Neuvostoliitosta kirjoitettaessa ulkomaan osaston artikkeleissa.....	27
3.2. Semanttiset roolit Neuvostoliitosta kirjoitettaessa.....	33
3.2.1. Semanttiset roolit Neuvostoliitosta kirjoitettaessa kotimaan osaston artikkeleissa.....	33
3.2.2. Semanttiset roolit Neuvostoliitosta kirjoitettaessa ulkomaan osaston artikkeleissa.....	35
4. Sanavalinnat ja semanttiset roolit Venäjältä kirjoitettaessa.....	37
4.1. Sanavalinnat Venäjältä kirjoitettaessa.....	37
4.1.1. Sanavalinnat Venäjältä kirjoitettaessa kotimaan osaston artikkeleissa.....	37
4.1.2. Sanavalinnat Venäjältä kirjoitettaessa ulkomaan osaston artikkeleissa.....	40
4.2. Semanttiset roolit Venäjältä kirjoitettaessa.....	41
4.2.1. Semanttiset roolit Venäjältä kirjoitettaessa kotimaan osaston artikkeleissa.....	41

4.2.2. Semanttiset roolit Venäjstä kirjoitettaessa ulkomaan osaston artikkeleissa.....	43
5. Pätelmät.....	44
Lähteet.....	46

1 Johdanto

1.1 Aihe, tausta ja metodit

Tutkin pro gradu -tutkielmassani Helsingin Sanomien kotimaan ja ulkomaan osaston artikkeleita aikavälillä 26.11.1991–26.1.1992 ja niiden kielellisiä valintoja Neuvostoliiton ja Venäjän suhteen. Olen kandidaatintutkielmassani analysoinut kyseisiä artikkeleita ja niiden kielellisiä valintoja sanajärjestyksen, verbien ja adjektiivien avulla. Pro gradu -tutkielmassani menen puolestaan syvemmälle kielellisiin valintoihin ja analysoin artikkeleita hieman eri näkökulmasta. Tutkielmassani analysoin artikkeleita seuraavien tutkimuskysymysten kautta: 1) Minkä tyyllisiä sanoja esiintyy sanojen *Neuvostoliitto* ja *Venäjä* yhteydessä Helsingin Sanomien kotimaan ja ulkomaan osaston artikkeleissa aikavälillä 26.11.1991–26.1.1992? 2) Millaisissa semanttisissa rooleissa *Neuvostoliitto* ja *Venäjä* sanoina esiintyvät Helsingin Sanomien kotimaan ja ulkomaan osaston artikkeleissa aikavälillä 26.11.1991–26.1.1992? 3) Millaista mielikuvaa kyseiset kielelliset valinnat luovat Neuvostoliitosta ja Venäjästä?

Tutkielmassani on tärkeä erottaa Neuvostoliitto ja Venäjä toisistaan sekä kielenaineiksena ja valtiona. Kun kirjoitan *Neuvostoliitosta* ja *Venäjästä* kielenaineiksena ovat ne kursivissa. Viitattaessa niihin valtioina ne ovat puolestaan normaalilla fontilla. Myös valtioista kirjoitettaessa pitää Neuvostoliitto ja Venäjä erottaa toisistaan, koska ennen Neuvostoliiton hajoamista oli olemassa myös Venäjän federaatio, joka muodostui Neuvostoliiton hajotessa Venäjäksi ja peri Neuvostoliiton aseman poliittisella kentällä. (Iivonen 2002: 512–525.) Käytän sen takia nimitystä Venäjä myös Venäjän federaatiosta, silloin kun tutkin ja analysoin sekä kirjoitan artikkeleista ennen Neuvostoliiton virallista hajoamista. Tutkimukseni sijoittuu tekstintutkimuksen ja osin diskurssintutkimuksen kenttään, koska artikkeleiden analysoimisen sanojen ja semanttisten roolien lisäksi, tutkin artikkeleiden kielellisiä valintoja sitä kautta, kuinka nämä valinnat heijastavat artikkeleiden julkaisuaikana vallinnutta diskurssia ja miten artikkelien kielelliset valinnat ovat mahdollisesti olleet luomassa diskurssia.

Tekstin- ja diskurssintutkimuksesta löytyy paljon aikaisempaa tutkimusta, josta kirjoitan lisää luvussa 2. Tekstintutkimusta ovat tehneet muun muassa Kotimaisten kielten keskuksen tutkijat, eri kirjoittajat erilaisista näkökulmista, kuten Kaisa Tyyni (2000) Ilta-Sanomien sanavalinnoista turkistarhausuutisissa. Lisäksi tekstintutkimusta on lehtikielen lisäksi tehty kirjallisuudesta ja siitä, millaisia kielellisiä valintoja tai tekstipiirteitä esiintyy millaisissa teksteissä. Valitsemastani aiheesta olen itse kirjoittanut kandidaatintutkielmassani pintapuolisesti verbivalintoja, adjektiivivalintoja ja sanajärjestystä analysoimalla. Pro gradu -tutkielmassani olen ottanut semanttiset roolit mukaan, ja analysoinut sanavalintoja syvemmin ja laajemmin kuin kandidaatintutkielmassani.

Tämä on tärkeä tutkimusalue, koska niin sanotusti poliittisesti arkaan aiheeseen liittyvä uutisointi on vaikuttanut aikanaan ihmisten mielipiteisiin ja on mahdollisesti voimassa vielä nykyään. Lisäksi se antaa viitteitä siitä, millaisia kielellisiä valintoja Helsingin Sanomat on käyttänyt ja antaa kuvan yhdestä tekstialueesta, jota voi myöhemminkin hyödyntää.

Käytän tutkielmassani termejä konteksti, diskurssi ja semanttiset roolit. Diskurssilla tarkoitan tutkielmassani yleistä mielikuvaa jostain asiasta. Tutkielmani tapauksessa kyseessä on asenne, jolla Neuvostoliittoon ja Venäjään on artikkelien julkaisuaikana suhtauduttu. Toisaalta tarkoitan diskurssilla myös artikkelien diskurssia ja, sitä kuinka diskurssin myötäisiä tai vastaisia ne ovat olleet. Artikkelien diskurssilla tarkoitan yleistä asennetta, jolla useimmissa artikkeleissa on kirjoitettu Neuvostoliitosta ja Venäjästä (ks. luku 2.2).

Kontekstillakin tarkoitan tutkielmassani kahta tulkintaa. Toinen tulkinta on tekstin ulkoinen konteksti. Ulkoisella kontekstilla tarkoitan sitä, kuinka ihmiset ovat tutkielman ja todennäköisyyksien mukaan ajatelleet Neuvostoliittoa ja Venäjää. Ulkoisen kontekstin lisäksi tarkoitan termillä konteksti tekstin sisäistä kontekstia. Sisäinen konteksti on sanoja ja semanttisia rooleja ympäröivä teksti, joka on osaltaan vaikuttanut siihen, millaisia kielellisiä valintoja artikkelien kirjoittajat ovat tehneet. Viimeiseksi määrittelen johdannossa semanttiset roolit, koska tulen tutkimaan niitä ja niiden vaikutuksia

artikkeleissa. Semanttiset roolit ovat tutkielmassani Venäjän ja Neuvostoliiton merkityksellisiä asemia virkkeessä, johon ne sisältyvät, esimerkiksi ovatko ne TEKIJÄN, KOHTEEN tai muun roolin asemassa.

Johdannon jälkeen käsittelen luvussa 2 teoriataustaa tekstin- ja diskurssintutkimuksen suhteen sekä semanttisista rooleista ja sanavalinnoista. Teoriaosan jälkeen kirjoitan analyysistäni ja sen tuloksista luvuissa 3 ja 4. Lopuksi kirjoitan luvussa 5 päätelmistäni.

1.2 Historiallinen konteksti

Koska asenteet Neuvostoliittoa ja Venäjää kohtaan ovat artikkelien julkaisemisvaiheessa mahdollisesti vaikuttaneet lukijoiden asenteeseen tai päinvastoin kirjoitan tässä luvussa tekstin ulkoisesta kontekstista. Sisäisestä kontekstista olen kirjoittanut luvussa 2.1. Ulkoisella kontekstilla tarkoitan tekstin ulkopuolella olevaa asiayhteyttä. Asiayhteys on analyysini tapauksessa asenteet Neuvostoliittoa ja Venäjää kohtaan analysoimieni artikkelieni julkaisuaikana. Siksi kirjoitan tässä luvussa myös vähän kyseisen aikavälin ja vuosien aikana vallinneesta ilmapiiristä. Silloin luon kuvaa siitä, mikä on ollut yleinen mielipide asioista, ja miten se on heijastunut artikkeleissa.

Ensiksi kirjoitan Venäjän historiasta osana Neuvostoliittoa ja sitten siitä, kuinka Venäjältä tuli Venäjän federaatio. Sen jälkeen kirjoitan Neuvostoliiton hajoamisen alkamisen historiasta ja sen hajoamisesta, jotta tekstin ulkoinen konteksti käy selväksi. Neuvostoliitto ja Venäjä eivät olleet Neuvostoliiton hajoamisen loppuvaiheessa sama valtio, vaan osa Neuvostoliitosta oli irtautunut ja julistautunut itsenäiseksi Venäjän valtioksi, josta käytettiin nimitystä Venäjän federaatio tai Venäjä. Myös muita valtioita Venäjän ohella julistautui itsenäiseksi ja muodosti Itsenäisten Valtioiden Yhteisön. (Iivonen 2002: 512–525, Itä-Eurooppa – muutosten tausta 1992: 20–24.)

Venäjän federaatio oli yksi valtioista, joka julistautui itsenäiseksi ja muodosti Itsenäisten Valtioiden Yhteisön muiden Neuvostoliitosta irtautuvien valtioiden, kuten Ukrainan kanssa. Nämä valtiot tekivät ja solmivat omia sopimuksiaan samalla, kun Neuvostoliiton

hajoamisprosessi alkoi kiihtyä. Neuvostoliitto aloitti puolestaan hajoamisensa jo 1980-luvulla, mutta jatkoi olemassaoloaan, kunnes lopulta hajosi virallisesti 26.12.1991. (Luukkanen 2004: 333–336.) Neuvostoliiton lakattua virallisesti olemassa sen paikan suurvalta-asemana otti aiemmin Neuvostoliitosta irronnut Venäjän federaatio ja tästä valtiosta tuli sitten Venäjä. (Itä-Eurooppa – muutosten tausta 1992: 20–24.)

Neuvostoliitto hajosi noin kuuden vuoden aikana aloittaen alamäen vuodesta 1985 öljy- ja kaasutulojen alkaessa ehtyä. Gorbatshev oli viimeinen Neuvostoliiton presidentti ja Neuvostoliitto hajosi virallisesti vuoden 1991 lopussa, vaikka sitä ennen oli Neuvostoliiton hajoaminen aika varma asia. Lopullisen hajoamisen varmisti Venäjän ja muiden valtioiden irtautuminen Neuvostoliitosta (Luukkanen 2004: 332.)

Se miten Neuvostoliitosta on ajateltu sen hajoamisen aikana, voi heijastua artikkelien kielellisistä valinnoista sanavalintojen ja semanttisten roolien suhteen. Tämä johtuu siitä, että Neuvostoliiton hajoamista on pidetty suhteellisen varmana ennen virallista julistusta. Lisäksi Neuvostoliiton hajoamisen aikaisista artikkeleista voi todennäköisesti nähdä sen, kuinka hajoamisen synnyttämä tilanne on aiheuttanut epävarmuutta tulevaisuudelle. Neuvostoliiton hajottua on esimerkiksi oltu epävarmoja Balkanin alueen sosialististen valtioiden kehityksestä ja talousjärjestelmän muuttamisesta. Neuvostoliiton hajoaminen sai aikaan myös sen, että Venäjä peri Neuvostoliiton aseman, kuten Neuvostoliitto aikanaan tsaarin aikaisen Venäjän. (Itä-Eurooppa – muutosten tausta 1992: 20.)

Yhteenvetona Venäjistä ja Neuvostoliitosta Neuvostoliiton hajoamisen aikaan voi sanoa sen, että asenteet ovat todennäköisesti olleet artikkelien julkaisuaikana sitä, että Neuvostoliitto on yhtä kuin hajonnut ja kukaan ei ole välttämättä edes halunnut Neuvostoliiton palaavan valta-asemalleen. Tämä näkyy muun muassa Venäjän, Ukrainan ja muiden valtioiden irtautumisena Neuvostoliitosta. Neuvostoliiton hajoaminen alkoi jo ennen tutkielmassa tarkastelemani ajanjaksoa, joten artikkeleissa näkyy todennäköisesti viitteitä siihen, että Venäjä perii Neuvostoliiton aseman.

Venäjä puolestaan irtautui loppuvaiheessa Neuvostoliitosta, mikä oli lopullinen isku Neuvostoliiton hajoamiselle (Luukkanen 2004: 332.) Venäjistä tuli tällöin Venäjän

federaatio. Neuvostoliiton lakattua Venäjän federaatio peri Neuvostoliiton aseman ulkopoliittisella kentällä (Itä-Eurooppa – muutosten tausta 1992: 20)

2 Teoria

2.1 Tekstintutkimuksen teoria

Tässä luvussa kirjoitan tekstintutkimuksen taustasta, tutkittavista alueista ja siitä, mitä olen itse hyödyntänyt analyysissäni. Tekstintutkimus on yksi suurista tutkimusaloista Euroopassa ja siitä on olemassa useita teorioita (Heikkinen 2012.) Oma tutkielmani asettuu myös tekstintutkimuksen kentälle. Perinteisesti tekstejä on tutkittu muun muassa retoriikassa, kirjallisuudentutkimuksessa ja filologiassa (Heikkinen 2012).

Tutkielmani sijoittuu tekstintutkimuksen kentälle, koska tutkin tutkielmassani sitä, millaisia kielellisiä valintoja esiintyy Helsingin Sanomien kotimaan ja ulkomaan osastojen artikkeleissa aikavälillä 26.11.1991–26.1.1992 Neuvostoliiton ja Venäjän suhteen. Helsingin Sanomien sanavalintoja sekä eri tekstien analyysiä on tehnyt muun muassa Kaisa Tyyni (2000) turkistarhausuutisista ja Esko Salminen (1996) lehdistön analyysistä Venäjästä ja Neuvostoliitosta uutisoinnista vuosilta 1968–1991.

Myös Kotimaisten kielten keskuksen tutkijat ovat harjoittaneet tekstintutkimusta kielellisestä näkökulmasta. (Kotus, Tutkimuksia teksteistä, sähköinen lähde). Ja muuta tekstintutkimusta, joka ei ole ollut sanomalehtikielestä tai lehdistöstä ovat tehneet esimerkiksi Mikko Pöntys (2000) ja Marita Jokinen (2000). Pöntys on analysoinut kerronnallisuutta lyriikassa ja Jokinen Väinö Linnan romaania.

Kotimaisten kielten keskuksen harjoittama tekstintutkimus on ollut tekstilähtöistä ja kielellistä. Jatkossa käytän kotimaisten kielten keskukselta lyhennettä kotus. Kotuksen tekstintutkimuksen ideana on ollut, että sille on ajateltu olevan sekä tilaa että tarvetta eri

aloilla. Tekstintutkimus myös kytkeytyy tavallaan diskurssintutkimukseen sekä omasta mielestäni että Kotuksen mukaan. (Kotus, Tutkimuksia teksteistä, sähköinen lähde)

Diskurssianalyysistä kirjoitan lisää luvussa 2.2, mutta nyt jatkan tekstintutkimuksen taustoista sekä siinä esiintyvistä ideoista, joita käytän omassa tutkielmassani. Tekstintutkimuksessa on sekä Kotuksessa että muissakin tutkimuksissa hyödynnetty M.A.K. Hallidayn systeemifunktionaalista teoriaa (Shore 2012: 31). Vaikka en itse hyödynnä tutkielmassani systeemifunktionaalista teoriaa kokonaan, käytän siitä kuitenkin joitain osia omien teorioideni tukemiseen, joten kirjoitan vähän teorian taustasta ja sen ideoista, joita itse hyödynnän.

Jatkossa käytän systeemifunktionaalista teoriasta nimitystä SF-teoria, kuten Susanna Shore artikkeleissaan kirjassa *Genreanalyysi* (Shore 2012). SF-teorian ideana on se, että kieli on merkityspotentiaali. Lisäksi rekisteri eli kielen tyylilaji on osapotentiaali kieleen, joka muuttuu kontekstin mukaan (Shore 2012). Kontekstista ja sen määrittelystä kirjoitan lisää myöhemmin tutkielmassani. Rekisteri eli kielen tyylilaji, josta käytetään myös nimitystä genre määrittyvät puolestaan kielen käyttötilanteen mukaan (Shore 2012). Tutkielmassani käytän rekisteristä nimitystä genre, koska myös sitä käytetään teksteistä puhuttaessa.

SF-teoriasta hyödynnän tutkielmassani ajatusta siitä, että kieli on valintoja ja kyseisten valintojen mahdollisuuksia osana merkityssysteemiä. (Shore 2012). Se, että kieli on osa merkityssysteemiä johtaa puolestaan siihen ajatukseen, että myös tekstit ovat sanojen ja valintojen kautta muodostettuja merkityssysteemejä. Lisäksi tekstien kirjoittajat ovat ihmisiä, joilla on omat mielipiteensä. Kirjoittajien mielipiteet näkyvät heidän ajattelutavassaan, mikä puolestaan näkyy heidän tuottamissaan teksteissä. (Niinistö 1997.)

Yksikään teksti ei ole itsenäinen tyhjä kenttä, johon kirjoittaja kirjoittaa tekstejä. Tekstit ovat sen sijaan osa kirjoittajan omaa maailmankuvaa. Teksteistä heijastuu joko tiedollisten tai tiedostamattomien valintojen kautta kirjoittajan valinta, joten yksikään teksti ei ole vapaa valinnoista tai täysin neutraali. (Niinistö 1997.) Uutisetkaan eivät siten

ole neutraaleja, vaikka ne usein käyttävätkin neutraaleilta vaikuttavia sanoja ja ilmaisevat asiat usein väitelauseina (Tyyni 2000). Itse määrittelen uutisen asiatyyliseksi tekstiksi, jossa kirjoitetaan ajankohtaisista tai informaatiota tuovista tapahtumista, ilmiöistä tai asioista. Lisäksi uutisen määritelmäni kuuluu se, että se on esillä mediassa ja kiinnostaa yleisöä.

Hyödynnän sanavalintoja tutkiessani Kaisa Tyynin (2000) tutkimusta Ilta-Sanomien ja Helsingin Sanomien turkistarhausuutisista. Lisäksi hyödynnän analyysissäni Isoa Suomen kieliooppia (VISK) ja Hakulisen ja Karlssonin (1979) Nykysuomen lauseoppia. Tutkin analyysissäni myös modaalisuutta, mikä on yksi tapa analysoida sanoja, kirjoittajan asenteen kannalta. Modaalisuus voidaan käsittää myös erittäin laajasti. Modaalisuudeksi voidaan laskea eri lausetyypit, adjektiivit ja muut kirjoittajan sanavalinnat. (Hakulinen–Karlsson 1979: 260–262.)

Modaalisuutta on kolmenlaista (Hakulinen–Karlsson 1979: 260–262), joita kaikkia hyödynnän tutkielmassani analysoimalla sitä, tukevatko valinnat artikkelien sijoittumista kotimaan ja ulkomaan osaston artikkeleiksi ja uutisiksi. Uutisiin liittyvästä teoriasta kirjoitan myöhemmässä vaiheessa lukua lisää. Modaalisuuden kolme lajia ovat Hakulisen ja Karlssonin (1979: 262–263) mukaan se, kuinka varma tieto on kirjoittajalle, olosuhteiden antamat mahdollisuudet tai niiden luomat pakot ja moraali.

Ajattelen omassa tutkielmassani samalla tavalla kuin Niinistö (1997) artikkelissaan Valta valita – valta vaikuttaa, että toimittajalla on useita erilaisia tapoja ilmaista mielipiteensä sanootta sitä kuitenkaan suoraan. Siksi uskon, että teoriaosassani esittelemäni ideat auttavat analyysiäni eteenpäin, koska Neuvostoliiton hajoaminen on ollut murrosaikaa, jolloin kirjoittajien mielipiteet ovat näkyneet jollain tavalla. Hyödynnän tutkielmassani myös sitä ideaa, että ainoastaan adjektiivit eivät luokittele, vaan myös verbit ja substantiivit tekevät samoin (Lee: 992).

Lopuksi käytän tutkielmassani modaalisuuteen liittyen asteikkoa episteemisestä deonttiseen. Episteeminen asteikko on asteikko, joka osoittaa sanavalinnoilla sen, kuinka puhujat ja tekstien tapauksessa kirjoittajat siirtyvät mahdollisesta varmaan. Lisäksi

deonttisella asteikolla ilmaistaan ilmausten ja sanavalintojen muutosta sallimisesta pakkoon. (Hakulinen–Karlsson 1979: 263.) Tutkielmassani analysoin sanavalintojen tyylin lisäksi niiden modaalisuutta.

En tosin käsittele tutkielmassani lausetyyppejä, vaan vain sanavalintoja ja semanttisia rooleja tilan takia. Lisäksi kirjoitan lisää sanavalintoihin ja modaalisuuteen liittyvästä teoriasta luvussa 2.3. Nyt kuitenkin jatkan tekstintutkimuksesta ja siihen liittyvästä kielen analyysistä.

Kuten mainitsin aiemmin ihmisten tiedostamattomien ja tiedostettujen valintojen takia mitään tekstiä on mahdotonta kirjoittaa täysin objektiivisesti (Niinistö 1997). Sen takia, vaikka eri teksteissä on eroja sanavalintojen, lauseiden ja muiden kielellisten valintojen suhteen niiden genren eli tekstilajin takia. Myös uutiset ovat tekstejä, jotka neutraalilta vaikuttavasta tyylistään huolimatta ovat tekstejä, joiden avulla voidaan vaikuttaa ihmisiin. (Tyyni 2000)

Uutisten niin sanottu neutraalius tarkoittaa sitä, että artikkelit ovat usein väitelauseen muotoisia. Väitelauseet eivät kuitenkaan ole vapaita arvoista ja asenteista (Tyyni 2000), mistä kirjoitan lisää luvussa 2.3. Tämä voi puolestaan tuottaa ongelmia, koska lukija voi tällöin lukea tekstiä juuri ajattelematta ja hyväksyä väitteet sellaisenaan. Lisäksi toimittajat, jotka kirjoittavat uutisia pitävät faktojaan totena, eivätkä juuri epäile niiden todenperäisyyttä. (Tyyni 2000.)

Lopuksi kirjoitan tekstintutkimuksen yhteydessä kontekstista. Konteksti on tärkeä käsite, ja sen pohdinta liittyy kielitieteen ja kielifilosofian peruskysymyksiin. Sanakirjassa konteksti määritellään teksti- tai lauseyhteydeksi, vaikka sille mainitaan myös laajempi merkitys. Kontekstin laajemmasta merkityksestä kirjoitan lisää luvussa 2.2 diskurssintutkimuksen teorian yhteydessä, koska kontekstin käsite liittyy omalla tavallaan myös siihen. (Heikkinen 2012.) Tutkielmassani määrittelen kontekstini sisäiseksi ja ulkoiseksi kontekstiksi, kuten tein kandidaatintutkielmassani. Ulkoisesta kontekstista kirjoitan lisää luvussa 2.2.

Sisäisellä kontekstilla tarkoitan teksti- ja lauseyhteyttä (Heikkinen 2012). Kyseessä on siis tekstin oma konteksti, joka tarkoittaa analyysissäni sanavalintoja ja niiden lause- sekä tekstiyhteyttä Neuvostoliitosta ja Venäjästä kirjoitettaessa artikkeleissa. Sanavalintojen kohdalla on kyse siitä, millaisia sanavalintoja esiintyy Venäjän ja Neuvostoliiton ympärillä, silloin kun niistä kirjoitetaan artikkeleissa.

Yhteenvedona luvusta 2.1 voi sanoa sen, että tekstintutkimusta on tehty paljon erilaisista näkökumista, kuten systeemis-funktionaalista teoriasta näkyä. Lopuksi Susanna Niinistö (1997) ja Kaisa Tyynin (2000) tutkimukset ovat tukeneet tätä teoriaa. Myös oma tutkielmani omalta osaltaan todistaa kyseisen teorian oikeaksi.

2.2 Diskurssintutkimuksen teoria ja Neuvostoliiton hajoamisen asenteet ja taustat

Tutkielmani sijoittuu osin myös diskurssintutkimuksen kenttään, koska vaikka tutkin Helsingin Sanomien kotimaan ja ulkomaan osaston artikkeleja aikavälillä 26.11.1991–26.1.1992, tutkin samalla myös sitä, millaista kuvaa artikkelit luovat Venäjästä ja Neuvostoliitosta. Tutkimalla sitä, millaista kuvaa artikkelit luovat Venäjästä ja Neuvostoliitosta tutkin myös artikkelien luomaa diskurssia ja sitä, miten kyseisen ajan diskurssi on mahdollisesti heijastunut artikkeleissa, koska uutiset kirjoitetaan niin, että ei epäillä faktojen todenperäisyyksiä (Tyyni 2000), kuten kirjoitan luvussa 2.1.

Diskurssintutkimus on tullut osaksi kielitieteellistä ja tekstintutkimusta sitä mukaa, kun tekstintutkimusta on alettu tehdä myös muilla aloilla (Kotus, Tutkimuksia teksteistä, sähköinen lähde). Diskurssintutkimus on yleinen ja laaja ala, jota käytetään kielitieteen lisäksi muun muassa yhteiskuntatieteissä ja kasvatustieteissä (Diskurssintutkimuksen menetelmistä 2018: 4–11). Koska diskurssintutkimus on laaja ala, diskurssi on vaikea määriteltävä, koska sen määrittely on paljolti riippuvainen tutkijasta (Heikkinen 2012).

Omassa tutkielmassani olen määritellyt diskurssin kahdella tavalla, kuten tein kandidaatintutkielmassani. Ensiksi olen määritellyt tekstin suhteen diskurssiksi sen, kuinka suurin osa artikkeleista luo kuvaa Venäjästä ja Neuvostoliitosta. Artikkeleissa diskurssi on sitä, miten Neuvostoliitosta ja Venäjästä yleisesti ottaen kirjoitetaan artikkeleissa, eli mikä on yleinen mielikuva artikkelien perusteella Neuvostoliitosta. Vaikka diskurssianalyysiä on usein käytetty puhutun kielen tutkimukseen (Heikkinen 2012), olen sitä mieltä, että diskurssin analyysi on myös osa kirjoitettujen tekstien tutkimista. Diskurssintutkimuksessa analysoidaan kieltä osana sosiaalista toimintaa ja todellisuuden luomista. (Heikkinen 2012, Pietikäinen & Mäntynen 2009: 26–27.)

Artikkelit ja erilaiset tekstit sekä sanomalehdissä että muualla kertovat kirjoittajan osalta tämän todellisuudesta ja maailmankuvasta, joka on usein muiden saman sosiaalisen kentän sisällä olevien kanssa yhteinen ja piintynyt kulttuuriin ja maailmankuvaan (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 26–27). Tarkoitan diskurssilla siten myös tekstin ulkoista diskurssia. Tekstin ulkoisella diskurssilla tarkoitan tutkielmassani yleistä asennetta, joka on vallinnut Neuvostoliiton hajotessa Venäjän ja Neuvostoliiton suhteen. Tekstin ulkoinen diskurssi on voinut heijastua artikkeleissa ja päinvastoin. Kirjoittajien mielipiteet ovat voineet näkyä artikkeleissa ja vaikuttaa Helsingin Sanomien sen aikaisten lukijoiden mielipiteisiin. Toisaalta yleiset mielipiteet ja lausunnot ovat voineet omalta osaltaan vaikuttaa siihen, miten artikkeleissa on kirjoitettu Venäjästä ja Neuvostoliitosta.

2.3 Sanavalintojen teoria

Tässä luvussa käsittelen sanaluokat, niiden toiminnat ja sen miten ne liittyvät tekstintutkimukseen ja omaan tutkielmaani. Ensin käsittelen sanaluokat yksitellen, minkä jälkeen käsittelen erikseen modaalisuuden ja kiellot. Viimeiseksi käsittelen sen, kuinka olen hyödyntänyt edellä mainittuja asioita artikkelien analyysissäni. Aloitan käsittelyni verbeistä.

Verbit ovat Ison suomen kieliopin (VISK § 444) mukaan sanoja, jotka taipuvat ja joiden taiputusmuotoja ovat tempus, modus ja persoona. Verbit saavat usein täydennyksiä, joista käytän nimitystä argumentti tai attribuutti. Käsittelen tutkielmassani verbejä siltä

kannalta, millaisia verbejä esiintyy täydennyksen *Neuvostoliitto* yhteydessä. Lisäksi käytän täydennysajatusta myös semanttisten roolien analyysissäni (ks. luku 2.4) (VISK § 444.)

Verbien semantiikan voi jakaa dynaamisiin ja staattisiin verbeihin. Dynaamiset verbit ilmaisevat tilanteista, joissa tapahtuu muutosta. Ne voidaan myös jakaa toiminnan keston ja luontaisen päätepisteen perusteella. Dynaamisia verbejä ovat muun muassa *keittää*, *ostaa*, *katketa* ja *pelästyä*. Staattiset verbit ovat puolestaan verbejä, joilla kuvataan tilanteita, joissa ei tapahdu muutosta eli ne ovat epädynaamisia. Staattisia verbejä ovat esimerkiksi *tuntea* ja *sisältää*. (VISK § 445.) Myös Hakulinen ja Karlsson (1979: 82–83) määrittelevät verbin sanaksi, joka taipuu tempuksessa, moduksessa ja persoonassa.

VISK (§ 445) esittelee myös toisen tavan jakaa verbit. Ne voidaan jakaa kuvaamiensa tilanteiden kannalta konkreettisiin, mentaaliin ja abstrakteihin. Konkreettiset verbit ovat havaittavien tilojen, toimintojen ja tekojen ilmaisevia verbejä. Näitä ovat esimerkiksi oleskelua, liikettä, valmistelua ja tuhoamista kuvaavat verbit. Mentaaliset verbit ovat mielen sisäisten tekojen, tilojen ja toimintojen ilmaisevia verbejä. Näitä ovat esimerkiksi tunnetta, havaintoja ja tiedontilaa kuvaavia verbejä. Lopuksi abstraktit verbit suhteuttavat asiantiloja. Abstrakteja verbejä ovat muun muassa *täytyä* ja *voida*. (VISK § 445.)

Verbit muotoutuvat persoonan, tempuksen ja moduksen mukaan (VISK § 444). Persoonaa on verbien persoonamuoto eli se, missä persoonassa verbi on (Hakulinen-Karlsson 1979: 252). Esimerkiksi verbi *olen*, on 1.persoonamuodossa ja taipuu persoonan mukaan. Tempus on puolestaan verbin aikamuoto. Se ilmaisee verbin kuvaaman asian sen mukaan, onko se jo tapahtunut vai ei (preesens, imperfekti, perfekti ja pluskvamperfekti). (Hakulinen-Karlsson 1979: 246.)

Viimeiseksi modus ilmaisee verbin tapaluokan eli sen, miten osallistuja suhtautuu tekemisen laatuun, jonka verbi ilmaisee. Modus ilmaisee myös sen, kuinka epävarmaa, toivottua tai mahdollista verbin kuvaama asia on. (Häkkinen 2007: 131–132.) Modus ilmaistaan tapaluokissa käskynä (imperatiivi), ehdotuksena (konditionaali),

toteamuksena (indikatiivi) ja ehtona (potentiaali) (Tieteen termipankki: modus). Kirjoitan tästä lisää myöhemmin, koska se osuu osittain yhteen modaalisuuden kanssa.

Seuraavaksi kirjoitan adjektiiveista. Ne ovat Ison suomen kieliopin mukaan (VISK § 603) sanoja, jotka ovat nomineja. Lisäksi adjektiivit ovat nomineja, jotka taipuvat luvussa ja sijassa ja luonnehtivat muun muassa olioita, asioita ja asiantiloja. Adjektiivit ovat siis luonnehtivia ja kuvailevia sanoja (Hakulinen-Karlsson 1979: 76). Adjektiivit voi jakaa relatiivisiin ja absoluuttisiin. Relatiiviset adjektiivit ovat sellaisia, joissa on ominaisuus, jonka avulla niitä voi taivuttaa vertailumuotoihin (komparatiivi, superlatiivi). Absoluuttiset adjektiivit ovat sellaisia, joilla ei ole ominaisuutta luontaiseen ja ne ovat usein johdettuja. Esimerkkejä relatiivisista adjektiiveista *arvokas, hyvä, suuri*. Absoluuttisia adjektiiveja ovat muun muassa *pariisilainen, isänpuoleinen, puhuva*. (Hakulinen-Karlsson 1979: 79.)

Käsittelen tutkielmassani ja analyysissäni myös adverbeja ja substantiiveja, sekä kerron pikaisesti muiden sanaluokkien kuvauksesta ja siitä, esiintyykö niitä, mutta tilan puutteen takia en mene todella syvälle pronominiin, numeraalien ja partikkelien suhteen. Adverbit voidaan määritellä taipumattomana sanana, joka ilmaisee lauseen tilanteen suhteita, kuten *aika, olotilaa, määrää ja paikkaa* (VISK § 646). Iso suomen kielioppi jakaa adverbit merkitystensä perusteella eri tilan ja paikan, ajan, tavan ja määrän sekä kommentiadverbeihin. (ks. VISK § 646–667).

Lyhyesti pronominit ovat nomineja, joilla ei ole kuvailevaa tai luokittelevaa merkitystä (ks. VISK § 713). Numeraalit ovat omasta puolestaan lukumäärää ilmaisevia nomineja (ks. VISK § 770). Partikkelit taas ovat osa taipumattomista sanoista (ks. VISK § 792). Lopuksi käsittelen substantiivit ja modaalisuuden ennen kuin menen siihen, miten käytän näitä tutkielmassani analyysini apuna. Substantiivit ovat nomineja, jotka ovat lajia kuvaavia yksilön identifioivia erisnimiä tai yleisnimiä. (VISK § 551). Substantiiveilla viitataan kielen ulkoisessa maailmassa oleviin olioihin niille annetuilla tarkoitteilla. Tarkoitteet jaetaan ensimmäisen, toisen ja kolmannen asteen tarkoitteisiin. Ensimmäisen asteen tarkoitteet ovat arkiajattelun ja havaitsemisen kannalta olemassa (ihmiset, eläimet jne.). Toisen asteen tarkoitteet ovat puolestaan ”tapahtuvat” asiat (esitys, moite, paluu

jne.). Lopuksi kolmannen asteen tarkoitteet ovat niin sanotun henkisen toiminnan kuvaavia substantiiveja (idea, tunne ja niin edelleen). (Hakulinen-Karlsson 1979: 76.) Ison suomen kieliopin mukaan substantiivit voidaan jakaa fyysisiin elossa oleviin olioihin ja abstrakteihin ideoihin (VISK § 551).

Viimeiseksi käsittelen modaalisuuden. Modaalisuus on verbin tapa ilmaista sitä, kuinka varmaa tai epävarmaa verbin kuvaama tekeminen on. Modaalisuus jaetaan kolmeen perustyyppiin, jotka ovat looginen eli aleettinen, episteeminen ja deonttinen. (Hakulinen-Karlsson 1979: 262.) Tieteen termipankki määrittelee modaalisuuden tulkinnaksi siitä, kuinka toivottu, mahdollinen, mahdoton, todennäköinen, välttämätön tai pakollinen toiminta tilanteessa on. Lisäksi modaalisuus sijoittuu loputtomalle asteikolle, joka ulottuu minne vain. Tieteen termipankki: modaalisuus.)

Pakkoa ja täytymistä ilmaisee deonttinen modaalisuus, mahdollisuutta ja varmuutta episteeminen ja mahdollisuutta ja välttämättömyyttä ilmaisee looginen modaalisuus. Loogista modaalisuutta ilmaisevia verbejä ovat muun muassa *on mahdollista* tai *on välttämätöntä*. Episteemistä modaalisuutta voidaan ilmaista muun muassa ilmaista verbeillä *voi*, *saattaa*, *mahtaa*, *on todennäköistä* ja *pitää*. Lopuksi deonttista modaalisuutta voi ilmaista muun muassa verbeillä *saa*, *voi*, *sopii*, *pitäisi*, *joutuu* ja *on pakko*. (Hakulinen-Karlsson 1979: 262.) Myös kielto on osa modaalisuutta, sillä sen avulla puhuja ilmaisee sen, miten hän suhtautuu asiaan. Se on myös kommentti odotuksenvastaiseen tilanteeseen. (Hakulinen-Karlsson 1979: 266.)

Kuten olen aikaisemmin maininnut mikään teksti ei ole täysin neutraali (ks. luku 2.1), koska kirjoittajalla on omat mielipiteensä ja ne tulevat joko tietoisesti tai alitajuisesti esiin kirjoittaessa. Käytän siis tässä luvussa esittelemiäni sanoja ja niiden kuvauksia artikkelien analysointini apuna siitä, millaisia sanoja Neuvostoliiton ja Venäjän yhteydessä esiintyy. Sanoilla on omat mielikuvansa ja yhtymänsä, joten tietty sana voi saada aikaan tietynlaisia mielikuvia (Tittula, Liisa 1989). Olen myös kandidaatintutkielmassani analysoinut verbejä, adjektiiveja ja sanajärjestyä, mutta olen mennyt tässä tutkielmassani syvemmälle ja jättänyt käsittelemättä sanajärjestyksen.

2.4 Semanttisten roolien teoria

Semanttiset roolit ovat Ison Suomen kieliopin mukaan (VISK määritelmät: semanttinen rooli) verbin argumenttien merkityksiä. Merkitykset eivät kuitenkaan ole kirjaimellisia, vaan ne ilmaisevat rooleja, joilla argumentit osallistuvat virkkeeseen verbin argumentteina. (VISK määritelmät: semanttinen rooli.) Semanttinen rooli voisi esimerkiksi olla lause, jossa verbin avulla joku tekee jotain (*Mies katsoo televisiota*). Tässä esimerkissä sana *mies* on verbin *katsoa* täydennyksenä ja merkitykseltään siten *tekijä*, sillä mies merkitykseltään tekee jotain. Semanttisista rooleista kirjoitan enemmän luvun edetessä.

Myös tieteen termipankissa semanttiset roolit on määritelty ”verbin argumentin merkitystehtävänä, joka ilmaisee sen tapaa osallistua verbin osoittamaan tilanteeseen” (Tieteen termipankki: semanttinen rooli). Tieteen termipankin mukaan semanttisista rooleista on käytetty myös nimityksiä temaattiset roolit ja sijaroolit, joista sijarooli on vanhentunut käsitteenä (Tieteen termipankki: semanttinen rooli). Käytän tutkielmassani semanttisista rooleista kirjoitettaessa termiä semanttinen rooli, vaikka nojaan semanttisten roolien esittelyssäni ja niiden analyysissä tutkielmassani vahvasti Hakulisen ja Karlssonin (1979: 37–40) teokseen *Nyky-suomen lauseoppia*, jossa on käytetty termiä sijarooli. Käytän analyysissäni apuna myös Isoa Suomen kielioppia. Käytän näitä lähteitä myös sanavalintojen teoriassani ja analyysissäni (ks. luku 2.3).

Semanttisten roolien teorian on ensimmäisenä luonnostellut Charles Fillmore (1968: 1–88; Hakulinen-Karlsson 1979: 38), josta muut tutkijat, kuten John Anderson (1971) ovat kehittäneet teoriaa eteenpäin. Semanttisia rooleja on hyödynnetty paljon kieliopin tutkimuksessa, kuten Hakulisen ja Karlssonin teos (1979: 37–40) osoittaa. Semanttisia rooleja on jonkin verran hyödynnetty tekstintutkimuksessa pro gradu- tutkielmissa, kuten Pauliina Gylén suomen kielen pro gradu- tutkielmassa *Sukupuolitetut semanttiset roolit Suomen Kuvalehden Hän-artikkeleissa*. Semanttisten roolien tutkimista tekstintutkimuksessa ja sen välineenä ei ole kuitenkaan tutkittu paljoa, joten oma tutkimukseni antaa lisätietoa semanttisten roolien tutkimisesta sanomalehdissä.

Keskeisimmät semanttiset roolit ovat Kaisa Häkkisen (2007: 183) mukaan TEKIJÄ (*Poika syö omenan*) ja KOHDE (*Poika syö omenan*). KOHDE on myös ollut nimityksenä MAALILLE, joka on roolina ollut päätepiste liikkeelle tai muutokselle (Häkkinen 2007: 183). Muita rooleja, joita Häkkinen (2007: 183–184) mainitsee esittelyssään ovat VÄLINE, KOKIJA, REITTI, TEEMA, PAIKKA tai SIJAINTI, LÄHDE ja TAIPUJA eli PATIENTTI. Vaikka nojaankin analyysissäni vahvasti Hakulisen ja Karlssonin (1979: 37–40) nykysuomen lauseoppiin, käytän apunani myös Häkkisen (2007: 183–184) määritelmiä.

Myös Hakulinen ja Karlsson (1979:38) määrittelevät semanttiset roolit verbeistä riippuvien argumenttien osallistumistirooleiksi lauseen tilanteessa. Nykysuomen lauseopissa hyödynnetään Fillmoren (1968) luomia ja ajattelevia kuusi laajinta roolia. Nämä roolit ovat AGENTIIVI, INSTRUMENTAALI, BENEFAKTIIVI, KOHDE, LOKATIIVI ja OBJEKTIIVI. (Fillmore 1968<Hakulinen-Karlsson 1979: 38.) Nämä semanttisten roolit osoittautuivat Fillmoren (1972) mukaan myöhemmin vajavaisiksi, joten Fillmore (1972) laajensi niitä (Fillmore 1968<Hakulinen-Karlsson 1979: 38). Uusi jako semanttisiin rooleihin on seuraavanlainen: AGENTTI, KOKIJA, INSTRUMENTTI, OBJEKTI, LÄHDE, PAIKKA, AIKA ja POLKU. Niissä on tärkeää myös se, että ne voivat esiintyä samassa lauseessa vain kerran. (Fillmore 1968<Hakulinen-Karlsson 1979: 38.) Käytän tutkielmassani joistain semanttisista rooleista Häkkisen (2007: 183) nimityksiä niiden helpommin ymmärrettävän kuvauksen vuoksi.

Hakulinen ja Karlsson esittelevät Fillmoren (1968) lisäksi toisen tavan jaotella semanttiset roolit. Tämä tapa on John Andersonin (1971) jako semanttisiin rooleihin. Anderson (1971<Hakulinen-Karlsson 1979: 38) jakaa semanttiset roolit neljään sijaan, jotka ovat NOMINATIIVI, ERGATIIVI, LOKATIIVI ja ABLATIIVI. En kuitenkaan avaa niitä tutkielmassani, koska hyödynnän analyysissäni Fillmoren (1972<Hakulinen-Karlsson 1979: 38) tapaa semanttisten roolien jaossa. Lisäksi Hakulinen-Karlsson (1979: 38) antavat esimerkkejä erilaisista semanttisista rooleista tilanteissa, joissa jako ei ole täysin selkeää. Näin ollen semanttisia rooleja ei voi lyödä täysin lukkoon, vaan ne vaihtelevat tilanteen ja kontekstin mukaan (Hakulinen-Karlsson 1979: 38–39). Vaikka käytänkin tutkielmassani pohjana Hakulisen ja Karlssonin (1979: 38) esittelemää Fillmoren (1968) jakoa, muutan sitä tarpeen mukaan.

Hakulinen ja Karlsson mainitsevat myös Hallidayn systeemifunktionaalisen kieliopin systeemikielioppina (1979: 39). Tässä teoriassa verbin argumentit jaetaan osallistujaroleihin ja taustaroleihin. Semanttiset roolit jakautuvat näiden sisällä ja voivat olla päällekkäisiä, mutta eivät samoja. En kuitenkaan avaa tätäkään tutkielmassani, sillä en käytä tätä jakoa analyysissäni, sillä keskityn enemmän siihen, missä semanttisissa rooleissa *Neuvostoliitto* ja *Venäjä* esiintyvät, ja millaista kuvaa Venäjistä ja Neuvostoliitosta luodaan niiden avulla. Seuraavaksi annan esimerkkejä semanttisista rooleista käyttäen apunani sekä Häkkisen (2007: 183–184) että Hakulisen ja Karlssonin määritelmiä semanttisten roolien merkityksistä. Aloitan tarkemman esittelyn TEKIJÄSTÄ ja lopetan sen POLKUUN.

Kuten aikaisemmin olen maininnut Häkkinen (2007: 183) pitää keskeisimpinä semanttisina rooleina TEKIJÄÄ ja KOHDETTA. TEKIJÄ on sama kuin Hakulisen ja Karlssonin (1979:38) esittelemä AGENTIIVI. Tutkielmassani käytän nimitystä TEKIJÄ tekijää ilmaisevasta sanasta, kuten esimerkiksi *mies* lauseessa *Mies syö appelsiinin*. KOHDE on tekemisen kohde, kuten esimerkiksi lauseessa *Mies syö appelsiinin*, *appelsiini* on KOHDE. Muita rooleja, joita hyödynnän tutkielmassani ovat VÄLINE eli INSTRUMENTTI, KOKIJA, TAIPUJA eli PATIENTTI, LÄHDE, TEEMA, AIKA, PAIKKA eli SIJAINTI, REITTI eli POLKU. (Hakulinen-Karlsson 1979: 38, Häkkinen 2007: 183–184.)

VÄLINE eli INSTRUMENTTI on verbin argumentti, joka toimii verbin toimimisen välineenä, kuten esimerkiksi *kieltotaulu* lauseessa *Kieltotaulu pelotti tunkeilijat tiehensä*. KOKIJA on puolestaan henkilö, joka kokee jonkin tunteen, kuten sana *minua* lauseessa *Minua pelottaa*. (Fillmore 1968<Hakulinen-Karlsson 1979: 38, Häkkinen 2007: 183.) TAIPUJAN eli PATIENTIN voi joissain tapauksissa ajatella olevan sekä KOKIJA että KOHDE. Itse käytän TAIPUJAA passiivisena kohteena, joka muuttuu huolimatta omasta toimestaan. Analyysissäni myös mainitsen, jos TAIPUJAN voi mielestäni ajatella myös KOKIJANA tai KOHTEENA tai molempina. LÄHDE on rooli, jossa verbin argumentti on lähteenä verbin toiminnalle (*Siemenestä kasvoi puu*). TEEMA on puolestaan rooli, jossa teemana toimiva verbin argumentti on yleisin tieto (*Pekka ajatteli hypätä järveen*). (Häkkinen 2007: 183–184.)

Lopuksi AIKA on roolina se, mitä se ilmaisee eli verbin toiminnan aikaa, kuten, PAIKKA eli SIJAINTI taas ilmaisee paikkaa (*Lepikko vilisi hyönteisiä*), ja REITTI eli POLKU ilmaisee sitä, millaista polkua tai millaista reittiä pitkin verbi etenee, kuten esimerkiksi *tätä tietä* lauseessa *Pääseekö tätä tietä Helsinkiin*. (Häkkinen 2007: 183–184.)

3. Sanavalinnat ja semanttiset roolit Neuvostoliitosta kirjoitettaessa

Tässä luvussa kirjoitan sanavalinnoista ja semanttisista rooleista, silloin kun Helsingin Sanomien artikkeleissa aikavälillä 26.11.1991—26.1.1992 kirjoitetaan Neuvostoliitosta. Venäjään liittyvien artikkelien semanttisista rooleista ja sanavalinnoista kirjoitan luvussa 4. Aineistonani on ollut itse keräämäni artikkelit Helsingin Sanomien digitaalisesta arkistosta kotimaan ja ulkomaan osastosta. Artikkelit ovat kappaleessa edellä mainitulta aikaväliltä ja sellaisia, joissa *Venäjä* tai *Neuvostoliitto* on mainittu vähintään kerran.

Käytän jatkossa Helsingin Sanomien digitaalisesta arkistosta lyhennettä HS DA, kutein tein kandidaatintutkielmassanikin. Luvussa 3.1. kirjoitan sanavalinnoista, silloin kun artikkeleissa kirjoitetaan Neuvostoliitosta. Luku 3.1.1. keskittyy sanavalintoihin kotimaan osaston artikkeleissa kyseisellä aikavälillä ja luku 3.1.2. puolestaan ulkomaan osaston artikkelien sanavalintoihin. Lopuksi kotimaan osaston artikkeleja on 40 ja ulkomaan osaston artikkeleita 61.

3.1. Sanavalinnat Neuvostoliitosta kirjoitettaessa

3.1.1. Kotimaan osaston sanavalinnat Neuvostoliitosta kirjoitettaessa

Tässä luvussa analysoin Helsingin Sanomien kotimaan osaston artikkeleiden sanavalintoja aikavälillä 26.11.1991–26.1.1992, silloin kun kyseisissä artikkeleissa kirjoitetaan Neuvostoliitosta. Näitä artikkeleita on 40. Analysoin erikseen verbejä, adjektiiveja, substantiiveja ja muita sanoja sen mukaan millaisia ne ovat, kun ne esiintyvät samassa virkkeessä Neuvostoliittoon viittaavaan lausekkeen kanssa. Analyysini lopuksi teen yhteenvedon tuloksista ja siitä, millaisen kuvan kyseiset sanavalinnat luovat Neuvostoliitosta kotimaan osaston artikkeleissa.

Aloitan analyysini verbeistä, joita analysoin uudelleen ja syvemmin kuin kandidaatintutkielmassani. Verbien jälkeen etenen adjektiiveihin samalla tavalla syvemmin kuin kandidaatintutkielmassani. Adjektiivien jälkeen käsittelen substantiivit, mitä en tehnyt kandidaatintutkielmassani ja viimeiseksi käsittelen muut sanavalinnat, mitä en tehnyt kandidaatintutkielmassani. Verbeistä analysoin kandidaatintutkielmassa sitä, että suuri osa *Neuvostoliiton* yhteydessä esiintyvistä verbeistä on aktiivisia ja dynaamisia toimintaa kuvaavia verbejä.

Tässä tutkielmassani analysoin verbien aktiivisuuden ja toimintaa kuvaamisen ohella sitä, millaisia verbit, jotka esiintyvät artikkeleissa Neuvostoliiton yhteydessä ovat. Kandidaatintutkielmassani olen huomannut, että suurin osa Neuvostoliiton yhteydessä esiintyvistä verbeistä ovat aktiivissa yhtä poikkeusta lukuun ottamatta, mistä kirjoitan myöhemmin. Lisäksi kuten alla olevasta esimerkistä voi havaita, ovat kotimaan osaston artikkelien aktiivissa olevat verbit toimintaa ilmaisevia.

1) Neuvostoliitto *kokeili* ydinlatauksia kaivostoiminnassa Kuolassa noin 200 kilometrin päässä Suomen rajalta ainakin kolme kertaa 1972 ja 1983. – –. Niistä ei kuitenkaan kerrottu julkisuudessa. (HS DA Tulonen 26.11.1991.)

Esimerkissä 1 esiintyy verbi *kokeili*, joka on aktiivissa ja antaa siten sen kuvan, että kyseessä on *Neuvostoliiton* aktiivinen teko. Artikkelissa ei esimerkiksi kirjoiteta, että *Neuvostoliitossa kokeiltiin*, jolloin huomio kiinnittyisi tekemiseen eikä tekijään

aktiivisena toimintana. Toisaalta esimerkiksi 1 voi analysoida myös sen, että Neuvostoliiton hajoamisprosessin aikana on kirjoitettu menneistä tapahtumista, joista ei ole pidetty, kuten se asia, että kokeilusta ei tiedotettu julkisuudessa. Uutisten tavoin esimerkin 1 virkkeet on kirjoitettu väitelauseina ja faktoina.

Lopuksi, koska esimerkissä 1 verbi *kokeili*, on aktiivissa ja menneessä aikamuodossa ilmaisee se tapahtuneen olevan jo mennyttä ja varmaa tietoa episteemisen asteikon mukaan. Esimerkin 1 verbi *kokeili* ei ole ainoa verbi, joka on artikkeleissa Neuvostoliitosta kirjoitettaessa sen yhteydessä aktiivissa. Muutamia muita samankaltaisia aktiivissa olevia ja toimintaa ilmaisevia verbejä ovat *hajoaa*, *katoaa*, *kohteli* ja *lakkaa*. (Visk § 445 ja Hakulinen–Karlsson 1979: 260–267.)

Kaikki edellä mainitut verbit ovat *Neuvostoliiton* yhteydessä ja aktiivissa sekä ilmaisevat toimintaa. Ne ovat siten myös dynaamisia (VISK § 445). Lisäksi kyseiset verbit ilmaisevat tapahtumassa olevaa prosessia ja väistämätöntä lopputulosta verbiä *kohteli* lukuun ottamatta. Kyseiset tapahtumassa olevaa prosessia ja lopputulosta ilmaisevat verbit esiintyvät sellaisissa konteksteissa, jossa kirjoitetaan Neuvostoliiton hajoamisesta artikkeleissa. Tämä näkyy hyvin seuraavasta esimerkistä:

2) – –, vaikka nyt onkin jo lähes varmaa, että Neuvostoliitto *katoaa* hyvin nopeasti, eikä sopimusta voida enää lopullisesti vahvistaa, ratifioida Neuvostoliiton korkeimmassa neuvostossa. (HS DA Astikainen 17.12.1992.)

Esimerkissä 2 *katoaa* on aktiivissa ja ilmaisee sitä, mitä *Neuvostoliitto* tekee. Siinä ei esimerkiksi lue, että *Neuvostoliitto on katoamassa*, vaan Neuvostoliiton hajoamista pidetään siinä lähes täysin varmana. Toisaalta vaikka verbien tyyli artikkeleissa on varmuutta ja toimintaa ilmaisevaa aktiivista tekemistä, on kuitenkin kotimaan osaston artikkelien muissa sanoissa viitteistä siitä, että kaikki eivät ole pitäneet hajoamista varmana asiana, mistä kirjoitan lisää myöhemmin.

Verbeistä pitää mainita myös se, että suuri osa kotimaan osaston artikkelien verbeistä *Neuvostoliiton* yhteydessä ovat perfektissä, mikä ilmaisee jo tapahtunutta asiaa, mutta kyseiset verbit ovat myös aktiivissa, jolloin artikkelit luovat sen kuvan, että *Neuvostoliitto* on artikkeleissa mainituissa tapahtumissa ollut aktiivinen tekijä Tämä johtuu siitä, että kotimaan osaston artikkeleissa esiintyvissä artikkeleissa verbit ovat aktiivissa ja

perfektissä, silloin kun lauseke viittaa Neuvostoliittoon ja se toimii näissä subjektina, kuten näkyy esimerkissä 3. Menneen muodon verbejä, joita esiintyy aktiivissa artikkeleissa *Neuvostoliiton* yhteydessä ovat muun muassa *on tehnyt* ja *on lopettanut*. Kyseiset ilmaukset ovat käytössä artikkeleissa kuvaamassa Neuvostoliiton vaikeuksia ja huonoa tilannetta, mikä omalta osaltaan kuvaa asennetta, että Neuvostoliitto on hajoamassa, kuten näkyy seuraavista esimerkeistä:

3) Neuvostoliitto *on lopettanut* miljardivelkojensa lyhennysten maksamisen länsimaille. Neuvostoliiton ulkomaanpankki on pyytänyt velkojilta ”väliaikaista” lykkäystä maksuihin. (HS DA Pennanen 10.12.1991.)

4) – –, että yhteisön jäsenvaltiot ovat ottamassa täyden vastuun niistä sitoumuksista, jotka Neuvostoliitto *on tehnyt*. (HS DA Pietiläinen 27.12.1991.)

Kummassakin esimerkissä on verbi menneessä aikamuodossa ja kertoo Neuvostoliiton vaikeuksista. Esimerkissä 3 on kyse siitä, että Neuvostoliitto on lakannut maksamasta velkoja, mikä luo sen kuvan, että valtiolla on vaikeuksia tuottaa rahaa. Esimerkissä 4 puolestaan Neuvostoliitosta irtautuneet valtiot ovat valmiita hoitamaan Neuvostoliitolta jäävät sitoumukset keskenään, mikä luo kuvaa Neuvostoliiton hajoamisen varmuudesta.

Lopuksi verbeistä kotimaan osaston artikkeleissa on mainittava myös se, että *Neuvostoliiton* yhteydessä esiintyy myös kahdessa artikkelissa yksi passiivimuotoinen verbi, joka on seuraava: *mitätöitiin*. Tätä verbiä käytetään *Neuvostoliiton* yhteydessä kuvaamassa artikkeleissa sitä, kuinka Neuvostoliitto on jätetty ulkopuolelle siitä irtautuneiden valtioiden sopimuksissa, kuten tässä esimerkissä:

5) Neuvostoliitto *mitätöitiin* vielä kerran yhdentoista entisen neuvostotasavallan yhteisvoimin lauantaina Alma-Atassa. (HS DA Valkonen 22.12.1991.)

Esimerkissä 5 on ainoa verbi, joka kotimaan osaston artikkeleissa esiintyy passiivimuotoisena, mutta kuitenkin kuvaa toimintaa, mikä kohdistuu Neuvostoliittoon. Toinen käyttö samalle verbille on samanlaisessa kontekstissa esiintyvä Neuvostoliiton ulkopuolelle jättäminen, joka sekin luo kuvaa siitä, että muut valtiot ovat sitä mieltä, että Neuvostoliitto ei pysy koossa enää kauan.

Adjektiiveja ei toisaalta esiinny kotimaan osaston artikkeleissa *Neuvostoliiton* yhteydessä lausekkeissa, jotka viittaavat siihen tai ovat määrittämässä sitä, niin että ne kuvaisivat Neuvostoliittoa suuntaan tai toiseen, toisin kuin ulkomaan osaston artikkeleissa, joista kirjoitan analyysiä luvussa 3.1.2. Käsittelen adjektiivit vain *Neuvostoliittoon* viittaavissa

lausekkeissa sen takia, että ne ovat olleet helppo löytää ja ovat mukana luomassa kuvaa tai sen puutetta. Ainoa adjektiivi, joka esiintyy kotimaan osaston artikkeleissa, on *turvallinen*, kuten seuraavassa esimerkissä:

6) Holkerin hallitus antoi viime tammikuussa julkilausuman, jonka mukaan Neuvostoliitto on *turvallinen* maa. (HS DA Hakala 3.12.1991.)

Esimerkissä 6 hallitus on antanut lausunnon siitä, että Neuvostoliitto on turvallinen, eli että siellä ei pitäisi olla mitään uhkia sen maan kansalaisille. Toisaalta vain yksi hallitus on antanut lausuntonsa Neuvostoliiton turvallisuudesta. Kuten olen kirjoittanut aiemmin luvussa 2.1 sanavalinnat ovat kirjoittajan tekemiä. Se, että vain yksi hallitus mainitaan puoltamassa Neuvostoliiton turvallisuutta, ei kerro mitään siitä, mitä muut hallitukset ja valtiot ajattelevat. Tämä puolestaan antaa vain yksipuolisen kuvan siitä, miten Neuvostoliittoon suhtaudutaan ja siten voi saada aikaan ajattelua ja kyseenalaistusta Neuvostoliiton turvallisuudesta. Näin saadaan aikaan kuva siitä, että Neuvostoliitto ei välttämättä ole turvallinen, jos lukija ei usko Holkerin. Toinen kuva, jonka se luo on, että Holker uskoo Neuvostoliiton olevan turvallinen ja lukija, joka uskoo Holkeria, uskoo, että Neuvostoliitto on turvallinen.

Vaikka adjektiiveja ei juuri ole kotimaan osaston artikkeleissa, toisin kuin ulkomaan osaston artikkeleissa, niin kotimaan osaston artikkeleissa, joissa verbien aktiivisuudesta ja toiminnallisuudesta huolimatta annetaan kuitenkin kuva siitä, että Neuvostoliiton hajoaminen ei ole täysin varma asia partikkelin takia, vaikka verbivalinta ohjaisi siihen suuntaan, kuten seuraavissa esimerkeissä:

7) Väyrynen pitää mahdollisena, että naapurisopimus voi raueta, *jos* Neuvostoliitto *lakkaa* olemasta. (HS DA Astikainen 10.12.1991.)

8) *Jos* Neuvostoliitto *hajoaa* pelkiksi itsenäisiksi valtioiksi ilman keskusta, Suomen sopimuskumppaneiksi tulevat Venäjä ja muut tasavallat sopimustarpeiden mukaan. (HS DA Pennanen 10.12.1991.)

Sekä esimerkeissä 7 että 8 käytetään aktiivisia ja toimintaa ilmaisevia verbejä *lakkaa* ja *hajoaa*, jotka ilmaisevat varmuutta. Lisäksi kyseisten verbien subjektina, oleva lauseke, tässä tapauksessa *Neuvostoliitto*, ei voi kontrolloida toiminnan ilmaisemaa prosessia. Tämä varmuus kuitenkin katoaa sen myötä, kun prosessi asetetaan ehtokeyhukseen *jos*-konjunktiota käyttäen. Siksi kotimaan osaston artikkeleissa on sekä epävarmuutta että varmuutta ilmaisevia elementtejä, joten huolimatta siitä, että Neuvostoliiton hajoaminen

on ollut käytännössä täysin varma asia, osa kirjoittajista ei ole kuitenkaan halunnut selkeästi ilmaista sitä kaiken varalta.

Yhteenvedona kotimaan osaston artikkeleista voi sanoa sen, että *Neuvostoliiton* yhteydessä esiintyy eniten verbejä, jotka ovat aktiivisia, dynaamisia ja mennyttä aikamuotoa ilmaisevia. Adjektiiveja ei ole muuta kuin hallituksen ilmaisema mielipide, ja partikkeli *jos* ilmaisemassa epävarmuutta. Joten vaikka suuri osa sanavalinnoista luo kuvaa siitä, että Neuvostoliitto on aktiivisesti toiminnassa mukana ja lähes varmasti hajonnut, niin joissain artikkeleissa on viitteitä siitä, että hajoaminen ei ole täysin varmaa. Myös se, että Neuvostoliiton hajotessa on kirjoitettu paljon menneistä tapahtumista luo kuvaa siitä, että Neuvostoliitto on melkein yhtä kuin hajonnut.

Artikkeleissa ei esiinny aikaisemmin mainittujen sanavalintojen lisäksi analysoitavaa. Silloin kun kotimaan osaston artikkeleissa kirjoitetaan Neuvostoliitosta siihen viittaavan lausekkeen yhteydessä ei esiinny substantiiveja tai adverbeja määrittämässä sitä, vaan *Neuvostoliitto* toimii substantiivina.

3.1.2. Ulkomaan osaston sanavalinnat Neuvostoliitosta kirjoitettaessa

Tässä luvussa kirjoitan Helsingin Sanomien ulkomaan osaston artikkelien sanavalinnoista aikavälillä 26.11.1991–26.1.1992. Näitä artikkeleita on yhteensä 61, ja etenen samalla tavalla kuin etenen kotimaan osaston artikkeleissa luvussa 3.1.1. Aloitan analyysini verbeistä siitä ovatko ne passiivissa vai aktiivissa, ovatko ne laadultaan millaisia ja siitä, millaista varmuutta kyseiset verbit ilmaisevat. Verbien jälkeen etenen siihen, millaisia adjektiiveja esiintyy ja lopuksi kirjoitan muista sanavalinnoista Neuvostoliitosta kirjoitettaessa ulkomaan osaston artikkeleissa.

Aloitani siis verbeistä. Ulkomaan osaston artikkeleissa esiintyvät verbit ovat monenlaisia, ja ne eivät jakaannu yhtä tasaisesti kuin kotimaan osaston artikkeleissa. Artikkeleissa esiintyvissä verbeissä on sekä aktiivissa että passiivissa olevia verbejä. Yhteistä kotimaan osaston artikkeleihin ulkomaan osaston artikkeleissa on se, että monet verbit ovat menneessä aikamuodossa, toimintaa kuvaavia ja suurin osa on kuitenkin aktiivissa. Ensinnäkin aktiivissa ja toimintaa kuvaavia verbivalintoja artikkeleissa ovat muun muassa *elää*, *etsii*, *hajoaa*, *kykenee* ja *kieltäytyy*. (VISK § 445.) *Hajoaa* on ainoa verbi, joka eroaa muista siinä, että se kuvaa prosessia, jota subjektitäydennys ei kontrolloi. Nämä sanat kuvaavat *Neuvostoliiton* aktiivista toimintaa, mikä on myös varmaa, mutta kyseiset sanat esiintyvät sisäisessä kontekstissa (ks. luku 2.1.) sellaisessa tilanteessa, jossa ne luovat kielteistä kuvaa Neuvostoliiton koossa pysymiseen, kuten seuraavassa esimerkissä:

9) – – vapaasti ja täysin vapaaehtoisesti Neuvostoliiton uuden valtiorakenteen muodostamiseen. Neuvostoliitto *elää* hänen mukaansa ratkaisevaa ja riskialtista aikaa. (HS DA Yrjämä-Rantinoja 5.12.1991.)

Kyseisessä esimerkissä verbi *elää* on aktiivissa ja toimintaa kuvaava, mikä kuvaa Neuvostoliiton aktiivista toimintaa. Tämä verbivalinta kuitenkin antaa kontekstissaan sen kuvan, että Neuvostoliiton hajoaminen ei ole täysin varmaa, mutta kuitenkin erittäin mahdollista. Lisäksi muutkin aktiivissa olevat ja toimintaa kuvaavat verbit esiintyvät *Neuvostoliiton* yhteydessä kuvaamassa toimintaa ja Neuvostoliiton vaikeuksia, mikä antaa Neuvostoliitosta kuvan hajoavana ja lähes varmasti katoavana valtiona.

Ulkomaan osaston verbit Neuvostoliitosta kirjoittaessa eivät ole ainoastaan aktiivissa ja toimintaa kuvaavia, vaan suuri osa verbeistä on myös menneessä aikamuodossa. Verbit eivät ole kotimaan osaston artikkelien tavoin perfektissä, vaan osa on myös pluskvamperfektissä ja imperfektissä. Nämäkin verbit luovat Neuvostoliitosta kuvaa jo menneenä tai sen toimintoja jo tapahtuneena. Imperfektissä esiintyviä verbejä Neuvostoliitosta kirjoitettaessa ovat muun muassa *alisti*, *allekirjoitti*, *halusi* ja *kompuroi*.

Edellä mainitut verbit esiintyvät sellaisessa sisäisessä kontekstissa (ks. luku 2.1.), jossa ne kertovat Neuvostoliiton historiasta ja nykyhetken tilanteesta. Neuvostoliiton historiasta kertovissa ulkomaan osaston artikkeleissa esiintyvät verbit *alisti*, *allekirjoitti* ja *halusi*. Nämä verbit heijastavat historiankirjoitusten totuuksia, joissa Neuvostoliitto oli

suurvalta, joka teki mitä halusi (Luukkanen 2004: 329–347), kuten näkyy seuraavassa esimerkissä:

10) 1945–1948 Neuvostoliitto *alisti* määräysvaltaansa pääosan Itä-Euroopan valtioista. Toisen maailmansodan voittajiin kuuluvina siitä tuli suurvalta —. (HS DA Virta 10.12.1991.)

Tässä esimerkissä näkyy aikakauden historiikirjan käsitys siitä, että Neuvostoliitto oli omavaltainen, koska verbinä käytetään toimintaa ilmaisevaa ja dynaamista verbiä (VISK §445). Lisäksi verbi on aktiivissa, joten sillä luodaan kuvaa Neuvostoliitosta hirmuvaltana. Historiankirjoitusten mukaan Neuvostoliitto liitti itseensä valtioita muun muassa Balkanin alueelta toisen maailmansodan aikana. Sitten Neuvostoliitto alkoi historian mukaan muuttaa valtioitaan sosiaaliseen järjestelmään. (Jungar 2002.) Toisaalta historiankirjoitukset ovat myös tekstejä, jotka ihminen kirjoittaa, joten kaikkeen ei voi täysin uskoa. Päätelmänä voi sanoa, että Virta on mahdollisesti uskonut siihen, että Neuvostoliitto oli hirmuvalta ja sen takia käyttänyt kyseistä verbiä aktiivissa. Kyseiset verbit ilmaisevat myös varmuutta (Hakulinen-Karlsson 1979: 38), joten artikkeleissa ei ole kyseenalaistettu historiankirjoituksia.

Imperfektin lisäksi, kuten aiemmin mainitsin, artikkeleissa esiintyy verbejä perfektissä ja pluskvamperfektissä. Käsittelen analyysissänin ensin perfektissä olevat verbit ja niiden luoman kuvan, minkä jälkeen käsittelen ja analysoin pluskvamperfektissä olevat verbit. Artikkeleissa esiintyviä perfektissä olevia verbejä, silloin kun kirjoitetaan Neuvostoliitosta ovat muun muassa *on lakannut*, ja *on saanut*. Kyseiset verbit ovat toimintaa kuvaavia ja antavat kuvan siitä, että Neuvostoliiton hajoamista pidetään varmana, kuten näkyy seuraavassa esimerkissä:

11) Siksi Gorbatshovin pelottelu maan hajoamisesta ja uhkaavasta katastrofista ei hätkäyttänyt enää ketään. Tosiasiassa entinen Neuvostoliitto *on jo lakannut* olemasta. (HS DA Pennanen 6.12.1991.)

Esimerkissä 11 *Neuvostoliitosta* kirjoitetaan siitä, kuinka sitä ei enää ole. Kumpikin näistä esimerkeistä kytkeytyy myös ulkoiseen kontekstiin (ks. luku 1.2.) siten, että verbivalinnat ilmaisevat Neuvostoliiton jo lakanneen olemasta, sen sijaan että sen ilmausta vältettäisiin. Kuten on kyseisellä ajalla ajateltu Neuvostoliitosta. Myös se, että perfektii-ilmaus *on kuollut*, esiintyy virallisen hajoamispäivämäärän jälkeen vahvistaa faktaa ja tietoa Neuvostoliiton poistumisesta maailman kartalta.

Lisäksi kyseiset perfektissä olevat verbit ovat aktiivisia, joten ne kuvaavat *Neuvostoliittoa* osallisena toimijana, jolloin huomio kiinnittyy siihen, tekemisen sijasta. Lopuksi verbejä analysoidessani kiinnitän huomiota siihen, kuinka suuri osa verbeistä on myös pluskvamperfektissä, silloin kun ulkomaan osaston artikkeleissa kirjoitetaan Neuvostoliitosta. Tämä tosin todennäköisesti johtuu siitä, että nämä artikkelit on julkaistu Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Pluskvamperfektissä artikkeleissa esiintyvä verbi on muun muassa *oli ponnistanut*, jotka sisäisessä kontekstissaan (ks. luku.2.1.) antavat kuvan Neuvostoliiton tekemisistä ennen hajoamistaan ja maailmansodan jälkeen, kuten seuraavassa esimerkissä:

12) – –, *että Neuvostoliitto oli ponnistanut yli voimiensa.* (Virta 29.12.1991)

Kuten esimerkistä 12 näkee, monen ulkomaan osaston artikkelin aiheena on ollut Neuvostoliiton historiasta kirjoittaminen Neuvostoliiton hajottua. Näissä artikkeleissa pluskvamperfektejä on käytetty kuvaamaan Neuvostoliiton historian tapahtumia ja toimintoja sen mukaan, miten sitä on tulkittu aikana, jolloin artikkelit on kirjoitettu sekä aikana, jolloin historiankirjoitukset on tehty. Tämä johtuu siitä, että artikkelien kirjoittajat ovat mahdollisesti oppineet kouluissa historiaa ja sen perusteella muodostaneen mielipiteensä Neuvostoliitosta ja siihen liittyvistä tapahtumista. Se on luonut kuvaa Neuvostoliitosta suurvaltana, mutta samalla hajoavana sellaisena.

Viimeiseksi käsittelen verbeistä ne, jotka esiintyvät passiivimuodossa. Nämä verbit luovat myös omaa kuvaansa Neuvostoliitosta ulkomaan osaston artikkeleissa. Passiivimuotoisia verbejä, jotka esiintyvät ulkomaan osaston artikkeleissa ovat *perustettiin* ja *voitaisiin*. *Perustettiin* esiintyy osana historiallista Neuvostoliiton kertausta, joten se ei juuri luo minkäänlaista kuvaa Neuvostoliitosta, vaan sillä kerrotaan historiasta.

Myös *voitaisiin* on kontekstissaan sellainen, mikä ilmaisee myös ajatuksia siitä, miten Neuvostoliitossa voi toimia. Toisaalta kummatkin passiivimuotoiset verbit ilmaisevat *Neuvostoliiton* olevan tekemisen kohteena, eikä aktiivisena tekijänä. Nämä verbit puolestaan loivat kuvaa siitä, että Neuvostoliiton kanssa yritettiin neuvotella, mutta se ei välttämättä onnistunut, kuten seuraavassa esimerkissä:

13) Juuri taktisten ydinaseiden pelko sai Yhdysvallat ryhtymään aseryhmien yksipuolisiin supistuksiin, jotta Neuvostoliitto *voitaisiin* houkutella samaan. (HS DA Kivinen 1.12.1991.)

Esimerkissä 14 esiintyvä passiivimuotoinen verbi olettaa, että Yhdysvaltojen on tarkoituksena ollut saada Neuvostoliitto mukaan, ja että Neuvostoliitto ei välttämättä itse haluaisi mitään ydinaseiden neuvotteluja. Esimerkin verbi kuitenkin ilmaisee mahdollista toimintaa ja sisäisestä kontekstista näkee, että asia ei ole varmaa. Passiivimuotoisten verbien lisäksi artikkeleissa esiintyy myös verbi konditionaalissa, mutta koska se on yksinäinen, eikä tuo lisätietoa tai muuten vaikuta analysoimiini asioihini, en keskity siihen tutkielmassani.

Verbien jälkeen aloitan nyt käsittelemään adjektiiveja ja niiden tyylejä. Ulkomaan artikkelit eroavat kotimaan artikkeleista siinä, että niissä esiintyy hieman enemmän adjektiiveja, silloin kun kirjoitetaan Neuvostoliitosta. Artikkeleissa esiintyviä adjektiiveja ovat *entinen* ja *militarisoitunein*, joista kumpikaan ei toistu montaa kertaa. Kotimaan osaston artikkeleihin verrattuna *Neuvostoliiton* yhteydessä käytetään vähän enemmän adjektiiveja, mutta ei kuitenkaan paljon.

Ulkomaan osaston artikkeleissa esiintyy adjektiivi *entinen* monta kertaa Neuvostoliitosta kirjoitettaessa. Nämä artikkelit myös ovat ajalta, jolloin Neuvostoliitto on lakannut yhtenäisenä valtiona olemasta ihmisten mielissä, joten kyseessä on uutisissa faktan esiintuominen, ja adjektiivien puute puolestaan tukee tekstilajia uutisena, sillä artikkeleissa ei esiinny eksplisiittisesti kantaa ilmaisevia adjektiiveja, kuten seuraavasta esimerkistä näkyy:

14) Jeltsinin mukaan *entinen* Neuvostoliitto on olemassa niin kauan kunnes yli puolet sen 12 tasavallasta on yhtynyt sopimukseen. (HS DA Pennanen 13.12.1991.)

Kuten esimerkistä 14 käy ilmi, Neuvostoliittoa on pidetty yhtenäisenä valtiona jo menneenä, koska sisäisessä kontekstissa käytetään adjektiivia *entinen* kuvaamaan Neuvostoliiton tilannetta, kun siitä on irronnut valtioita. Viimeiseksi ulkomaan osaston artikkeleissa esiintyy muita sanavalintoja, joista tietyt luovat tiettyä kuvaa Neuvostoliitosta ja toiset ovat siinä antamassa informaatiota Neuvostoliitosta, mutta eivät kumminkaan tavalla, joka liittyy tutkimuskysymyksiini, joten en käsittele niitä tutkielmassani.

Muita sanoja, joita Neuvostoliitosta kirjoittamisen yhteydessä esiintyy, ovat muun muassa *vaarassa* ja *poliittiselta kartalta*. Nämä ovat sanoja, jotka esiintyvät tekstiyhteyksissä, jotka tukevat kuvaa Neuvostoliiton hajoamisesta. Tiettyä kuvaa luovat myös kiellot, jotka olen laskenut omaksi kategoriakseen, vaikka ne esiintyvät verbien kanssa yhteyksissä, joissa Neuvostoliitosta kirjoitetaan ja ovat kieltämässä verbin esittämää toimintaa *Neuvostoliiton* yhteydessä.

Artikkeleissa esiintyvät kiellot ovat sellaisia, joissa on alkuoletus, että Neuvostoliitto olisi voinut mahdollisesti tehdä niin, vaan ei ole tehnyt. Lisäksi kiellon verbit ovat aktiivissa. Nämä luovat kuvaa siitä, että Neuvostoliitolla on toiminut yllättävällä tavalla, koska on erikseen mainittu, että Neuvostoliitto ei ole tehnyt jotain, kuten seuraavassa esimerkissä:

15) Neuvostoliitto *ei aio* ehkäistä Ukrainan itsenäistymistä, Neuvostoliiton ulkoministeriön tiedottaja Vitali Tshurkin sanoi keskiviikkona Moskovassa. (HS DA Yrjämä-Rantinoja 5.12.1991.)

Kuten esimerkistä 15 käy ilmi, se että Neuvostoliiton tarve sanoa, että se ei aio estää siihen kuuluneen valtion itsenäistymistä luo kuva siitä, että itsenäistymisen estäminen oli mahdollinen vaihtoehto ja Neuvostoliiton piti erikseen tiedottaa oikeistaan. Myös muut kiellot luovat samanlaista kuvaa.

Ulkomaan artikkeleissa ei myös esiinny substantiiveja määrittämässä *Neuvostoliitto*-sanaa. En käsittele adjektiivien ja kotimaan osaston artikkeleissa mainitsemani tilan takia kaikkia substantiiveja, jotka esiintyvät *Neuvostoliiton* yhteydessä. Käsittelem vain *Neuvostoliittoon* viittaavien lausekkeiden kanssa ja sitä määrittämässä olevia subjekteja, joita ei ole. Tämä on sama ilmiö kuin kotimaan artikkeleissa, silloin kun kirjoitetaan Neuvostoliitosta. Toisaalta ulkomaan artikkeleissa ei juuri esiinny partikkeleita, joten niistä puuttuu kotimaan artikkelien epävarmuuden ilmaus.

Yhteenvedon voidaan sanoa, että Neuvostoliitosta kirjoitettaessa ulkomaan artikkeleissa esiintyy paljon verbejä, kuten kotimaan artikkeleissakin. Ulkomaan osaston artikkeleissa verbit ovat kuitenkin monipuolisempia, vaikka suurin osa niistä on aktiivisia ja ilmaisee Neuvostoliiton toimia menneessä tai nykyhetkessä. Lopuksi adjektiiveja on vähän

enemmän kuin kotimaan osaston artikkeleissa ja ne ilmaisevat Neuvostoliiton tilannetta. Viimeiseksi muut sanavalinnat eivät juuri luo mitään kuvaa, ja kiellot antavat kuvan, että Neuvostoliitto teki jotain yllättävää.

3.2 Semanttiset roolit Neuvostoliitosta kirjoitettaessa

3.2.1 Semanttiset roolit kotimaan artikkeleissa Neuvostoliitosta kirjoitettaessa

Tässä luvussa kirjoitan siitä, millaisissa semanttisissa rooleissa sana *Neuvostoliitto* esiintyy Neuvostoliittoon viittaavissa lausekkeissa kotimaan osaston artikkeleissa. Huomattavasti eniten *Neuvostoliitto* esiintyy TEKIJÄNÄ. TEKIJÄLLÄ tarkoitan toimijaa, joka on toiminnan takana merkityksellisesti (ks. luku 2.4). Esimerkiksi seuraavassa artikkelin katkelmassa *Neuvostoliitto* on TEKIJÄNÄ:

16) Kaikissa näissä perustehtävissä, Gorbatshev *Neuvostoliitto lupasi* paljon, mutta teki vähän. (HS DA Karvonen 27.12.1991)

Tässä esimerkissä *Neuvostoliitto* on TEKIJÄN semanttisessa roolissa, koska se on luvannut jotain, on siten ollut lupaajana. Toisaalta *Neuvostoliitto*-sana toimii usein myös TEKIJÄNÄ artikkeleissa, joissa on kirjoitettu siitä, mitä Neuvostoliitto valtiona on aikanaan tehnyt, kuten esimerkissä 17.

17) 1939–1949 Neuvostoliitto *liitti itseensä* Viron, Latvian ja Liettuan. (HS DA Virtanen 10.12.1991)

Kyseisessä esimerkissä *Neuvostoliitto* on TEKIJÄN semanttisessa roolissa, koska se on tehnyt liittämisen. Tämä esimerkki kuvaa historiallista tapahtumaa. Joten Neuvostoliitto on myös semanttisten roolien yhteydessä ollut tekijänä, kuten sanavalintojenkin yhteydessä. Neuvostoliittoa ei ole siten nähty neutraalina osapuolena, vaan aktiivisena toimijana.

Seuraavaksi käsittelen yhdessä ne tapaukset, joissa *Neuvostoliitto* on KOKIJAN, KOHTEEN tai TAIPUJAN roolissa. TEKIJÄN roolin jälkeen *Neuvostoliitto* esiintyy seuraavaksi eniten näissä rooleissa. Käsittelen ne yhdessä, koska tulkinnasta riippuen ne voidaan käsittää samaksi tai eri rooliksi. Selkeästi KOHTEENA *Neuvostoliitto* on esimerkissä 18. Esimerkissä 19 puolestaan *Neuvostoliitto* voi olla KOKIJA, TAIPUJA tai KOHDE riippuen lukijasta.

18) *Neuvostoliitto on vaarassa räjähtää* Jugoslavian tavoin. (HS DA Rislakki 9.12.1991)

19) *Neuvostoliitto loppuu muodollisesti* vuodenvaihteeseen mennessä, – –. (HS DA Valkonen 8.12.1991)

Esimerkissä 18 *Neuvostoliitto* on merkityksellisesti räjähtämisen ja vaaran kohteena, joka sitä odottaa. Täten *Neuvostoliitto* on tulkittavissa tekemisen kohteeksi ja on siten KOHTEEN roolissa. Tämä luo kuvaa *Neuvostoliitosta* kohteena, joka on vaarallisessa tilanteessa. Esimerkissä 19 puolestaan *Neuvostoliiton* voi ajatella KOKIJANA, KOHTEENA tai TAIPUJANA riippuen siitä, miten lukija sen tulkitsee. KOHTEEKSI *Neuvostoliiton* voi tulkita, mikäli se ajatellaan loppumisen kohteeksi. KOKIJANA *Neuvostoliiton* voi tulkita, jos lukija ajattelee sen olevan kokemassa loppumisen. Viimeiseksi sen voi ajatella olevan TAIPUJANA, mikäli lukija tulkitsee loppumisen prosessiksi, joka tapahtuu *Neuvostoliitosta* huolimatta. (Hakulinen–Karlsson 1979: 38, Häkkinen 2007: 183.) Tällaisissa monitulkintaisissa rooleissa *Neuvostoliitto* esiintyy silloin kun artikkeleissa kirjoitetaan *Neuvostoliiton* hajoamisesta. Tämä luo siitä kuvaa, että artikkelien kirjoittajat ovat nähneet *Neuvostoliiton* hajoamisen prosessin asiana, joka tapahtuu ilman mitään vaikutusta *Neuvostoliiton* taholta.

TEKIJÄN, KOHTEEN, KOKIJAN ja TAIPUJAN roolin lisäksi *Neuvostoliitto* esiintyy lukijan tulkinnasta riippuen mahdollisesti VÄLINEEN eli INSTRUMENTIN tai LÄHTEEN roolissa. LÄHTEENÄ tai VÄLINEENÄ *Neuvostoliitto* on muun muassa alla olevassa esimerkissä:

20) Siljavevin mukaan *Neuvostoliitto kykenee maksamaan luotot takaisin*. (HS DA Jokelin 28.11.1991)

Esimerkissä 20 *Neuvostoliiton* voi ajatella olevan VÄLINEENÄ, jos lukija tässä tapauksessa ajattelee *Neuvostoliiton* olevan väline luoton takaisin maksamiselle. LÄHTEEN rooliksi *Neuvostoliiton* voi puolestaan tulkita, mikäli lukija ajattelee *Neuvostoliiton* olevan lähde, josta raha tulee luoton takaisin maksamiselle. (Häkkinen 2007: 183–184.) Tämä sitaattina luo kuvaa *Neuvostoliitosta* valtiona, joka uskoo voivansa vielä pysyä koossa ja olevansa vielä tarpeeksi varoissaan.

Teoriassa (ks. luku 2.4) olevista rooleista *Neuvostoliitto* esiintyy vain aiemmin mainitsemissani. Kotimaan osaston artikkeleissa *Neuvostoliitto* ei esiinny TEEMANA, AIKANA, PAIKKANA tai SIJAINA eikä REITTINÄ eli POLKUNA. Yhteenvetona

semanttisista rooleista, joissa *Neuvostoliitto* esiintyy kotimaan osaston artikkeleissa, voidaan sanoa se, että eniten se on TEKIJÄN roolissa. Seuraavaksi eniten KOHTEEN, KOKIJAN tai TAIPUJAN roolissa riippuen lukijan ajattelutavasta. Lopuksi tulkinnan kannalta pari kertaa LÄHTEENÄ tai VÄLINEENÄ. Nämä roolit luovat kuvaa Neuvostoliitosta tekijänä, jolla on ongelmia ja jolle tapahtuu asioita.

3.2.2 Semanttiset roolit ulkomaan artikkeleissa Neuvostoliitosta kirjoitettaessa

Tässä luvussa kirjoitan siitä, millaisissa semanttisissa rooleissa *Neuvostoliitto*-sana esiintyy ulkomaan osaston artikkeleissa. Kotimaan osaston artikkelien tavoin (ks. luku 3.2.1), *Neuvostoliitto* on suurimmaksi osaksi TEKIJÄN roolissa. Muita rooleja, joissa *Neuvostoliitto* esiintyy ovat KOHTEENA, KOKIJANA tai TAIPUJANA toiseksi eniten. Lisäksi *Neuvostoliitto* on pari kertaa myös LÄHTEENÄ, TEEMANA ja PAIKKANA. *Neuvostoliitto* ei kuitenkaan ole ulkomaan osaston artikkeleissakaan REITTINÄ.

TEKIJÄNÄ *Neuvostoliitto* on myös kiellon kanssa, jossa *Neuvostoliitto* on kieltäytynyt tekemästä jotain, kuten alla olevassa esimerkissä:

21) – – *etteivät Suomi ja Neuvostoliitto allekirjoita* valmiiksi neuvoteltua naapurisopimustaan, vaan se raukeaa. (HS DA Vuoristo 18.12.1991)

Esimerkissä 21 *Neuvostoliitto* on osapuoli, joka kieltäytyy allekirjoittamasta sopimusta, joten *Neuvostoliitto* on TEKIJÄ, joka kieltäytyy jostain. *Neuvostoliitto* on usein TEKIJÄNÄ myös historiallisessa kontekstissa, jossa *Neuvostoliitto* on tehnyt jotain, josta ei ole pidetty Suomessa, kuten näkyy esimerkissä 22.

22) – –, jossa *Neuvostoliitto* yritti Suomelta alueellisia myönnytyksiä, päättyi talvisotaan. (HS DA Hämäläinen 28.12.1991)

Esimerkissä kirjoitetaan historiallisesta tapahtumasta, jossa *Neuvostoliitto* on TEKIJÄNÄ yrittänyt tehdä jotain, josta ei ole pidetty. *Neuvostoliitto* on TEKIJÄN roolissa useissa samankaltaisissa artikkeleissa, joten myös tämä luo *Neuvostoliitosta* kuvaa tekijänä, joka on tehnyt, mitä halusi.

TEKIJÄN roolin jälkeen toiseksi eniten ulkomaan osaston artikkeleissa kotimaan artikkelien tapaan *Neuvostoliitto* esiintyy KOHTEENA, jonka lukija voi tulkita myös KOKIJAKSI tai TAIPUJAKSI riippuen siitä, miten hän ajattelee asian. Kaikkina

kolmena tulkintana *Neuvostoliitto* on artikkeleissa, joissa kirjoitetaan Neuvostoliiton hajoamisesta. Näissä artikkeleissa kirjoitetaan Neuvostoliiton hajoamisesta, ja ne voidaan nähdä TAIPUJANA, jos ajatellaan *Neuvostoliiton* olevan hajoamisen takia tapahtuvan muutoksen kohteena ilman omaa toimintaansa, kuten esimerkissä 23.

23) – –, jos minkäänlaista liittoa ei synny ja entinen *Neuvostoliitto hajoaa*. (HS DA Pennanen 9.12.1991)

Esimerkin 23 Neuvostoliiton roolin voi tulkita myös KOHTEEKSI, jos sen ajattelee hajoamisen kohteeksi. Toisaalta sen voi tulkita myös KOKIJAKSI, mikäli Neuvostoliitto koetaan valtioksi, joka kokee hajoamisen.

Neuvostoliitto on myös pelkästään KOHTEEN roolissa parissa artikkelissa. Nämä artikkelit koskevat Neuvostoliiton hajoamisprosessia ja siitä irtautuvien valtioisen suhtautumista. Esimerkissä 24 *Neuvostoliitto* on KOHTEENA, koska siinä kirjoitetaan toisen valtion suhtautumisesta Neuvostoliittoon., Esimerkissä 24 tapa, jolla muut valtiot ajattelevat valtiot Neuvostoliitosta on samalla esimerkki siitä, että Neuvostoliitto valtiona on muiden valtioiden ajattelun kohde, joten sen voi ajatella KOHTEEKSI.

24) – – olisi kosmeettisesti uudistettu Neuvostoliitto kelvannut Kazahstanille. (Lahtinen 18.12.1991)

Historiallisen kontekstin kautta Neuvostoliitosta kirjoitetuissa artikkeleissa, toimii *Neuvostoliitto* muun muassa VÄLINEEN, TEEMAN, LÄHTEEN ja PAIKAN rooleissa. VÄLINEEN roolissa *Neuvostoliitto* on artikkeleissa, kun siitä on kirjoitettu historian kannalta, kuten seuraavassa esimerkissä:

25) *Neuvostoliitto oli sentään lyönyt* Saksan armeijat. (HS DA Luoma 29.12.1991)

Esimerkissä 25 *Neuvostoliitto* on VÄLINEEN roolissa, koska sen voi tulkita välineeksi, jolla Saksan armeija lyötiin. Muissa rooleissa *Neuvostoliitto* puolestaan esiintyy silloin kun kirjoitetaan Neuvostoliiton toiminnasta tai siitä, miten Neuvostoliitosta on ajateltu.

LÄHTEENÄ *Neuvostoliitto* on ollut esimerkissä 26, TEEMANA esimerkissä 27 ja PAIKKANA esimerkissä 28.

26) – –, että *Neuvostoliitto kieltäytyy vetämästä joukkojaan* Virosta. (HS DA Yrjämö-Rantinoja 5.12.1991)

- 27) Hajonnut *Neuvostoliitto on jättiläiskokoinen varoitus* siitä, – –. (HS DA Kivinen 29.12.1991)
28) Rauhanpropagandan varjossa *Neuvostoliitto oli maailman militarisoitunein* valtio. (HS DA Karvonen 27.12.1991)

LÄHTEEKSI *Neuvostoliiton* voi tulkita esimerkissä 26, koska Neuvostoliitto on syy ja lähde siihen, miksi sen joukkoja ei vedetä pois Virosta. Esimerkissä 27 puolestaan *Neuvostoliiton* voi ajatella TEEMAKSI, koska se on yleinen ajatus siitä, mikä Neuvostoliitto on ja suhtautumisesta siihen. Lopuksi esimerkissä 28 *Neuvostoliitto* on PAIKAN roolissa, koska sen voi ajatella ”militarisoituneeksi” valtioksi eli paikaksi, jossa on sotilaita paljon.

Yhteenvetona semanttisista rooleista, joissa *Neuvostoliitto* esiintyy voi sanoa sen, että historiallisesti kontekstista kirjoitettaessa *Neuvostoliitto* esiintyy vähän LÄHTEENÄ, VÄLINEENÄ, PAIKKANA ja lopuksi KOHTEENA tai KOKIJANA tai TAIPUJANA. TEKIJÄNÄ *Neuvostoliitto* puolestaan on silloin, kun kirjoitetaan sen toiminnasta historiallisesti tai muuten. Nämä valinnat luovat kuvaa Neuvostoliittoa tehokkaana, mutta silti katoamassa olevana valtiona.

4 Semanttiset roolit ja sanavalinnat Venäjältä kirjoitettaessa

Tässä luvussa kirjoitan sanavalinnoista ja semanttisista rooleista, silloin kun Helsingin Sanomien artikkeleissa aikavälillä 26.11.1991—26.1.1992 kirjoitetaan Venäjältä. Neuvostoliitosta kirjoitettaessa olen kirjoittanut samoista asioita luvussa 3. Käsittelen ensin sen, minkälaisia sanavalintoja on käytetty kotimaan osaston artikkeleissa, minkä jälkeen käsittelen sanavalinnat ulkomaan osaston artikkeleissa. Sanavalintojen jälkeen analysoin semanttisia rooleja samassa järjestyksessä kuin sanavalintojakin.

4.1 Sanavalinnat Venäjältä kirjoitettaessa

4.1.1 Sanavalinnat Venäjältä kirjoitettaessa kotimaan osaston artikkeleissa

Tässä luvussa käsittelen sitä, millaisia sanavalintoja on Helsingin Sanomien kotimaan osaston artikkeleissa käytetty aikavälillä 26.11.1991–26.1.1992. Käsittelen ensin verbit ja adjektiivit. Sen jälkeen etenen substantiiveihin ja muihin sanavalintoihin. Lopuksi

käsittelen sanavalinnat modaalisuuden ja kieltojen kannalta. Olen tutkinut verbejä ja adjektiiveja samasta asiasta pintapuolisesti kandidaatintutkielmassani, joten analyysissäni tulee olemaan hieman päällekkäisyyksiä.

Aloitan käsittelemällä verbejä. Samalla tavoin kuin Neuvostoliitosta kirjoitettaessa (ks. luku 3.1) suurin osa verbeistä on aktiivissa. Esimerkkejä aktiivissa olevista verbeistä, silloin kun Venäjistä kirjoitetaan, ovat muun muassa seuraavat: *perustavat*, *on* ja *ottaa* ja *tunnustavat*. Nämä aktiiviset verbit kuvaavat juuri parhaillaan tapahtumassa olevaa toimintaa, kuten seuraavassa esimerkissä: – – *Venäjä, Ukraina ja Valko-Venäjä perustavat itsenäisten valtioiden yhteisön.* (HS DA Kinnunen 8.12.1991). Tässä esimerkissä verbi *perustavat* on aktiivissa ja kuvaa Venäjän toimintaa. Myös muut aikaisemmin mainitsemani verbit ovat samankaltaisia merkityksensä puolesta. Tämä korostaa Venäjää tekijänä, joka on luomassa omaa valtiotaan muiden entisen Neuvostoliiton valtioiden kanssa, kuten seuraavassa esimerkissä:

29) Sopimuksessa Venäjä, Ukraina ja Valko-Venäjä *tunnustavat* keskinäiset rajansa. (HS DA Pennanen 9.12.1991)

Esimerkissä 29 Venäjä on yksi osapuoli, joka aktiivisesti tunnustaa toisten valtioiden rajat, mutta samalla saa itse myös tunnustuksen omaksi valtiokseen. Tässä on siis kysymys Venäjän federaation lopullisesta muodostumisesta (Luukkanen 2004: 329–352).

Vaikka suurin osa verbeistä on aktiivissa, olen löytänyt artikkeleista myös yhden passiivimuotoisen, joka on verbi *katsotaan*. Tämä verbi esiintyy seuraavassa esimerkissä:

30) – – Venäjä *katsotaan* Neuvostoliiton seuraajaksi. (HS DA Virta 29.12.1991)

Esimerkissä 30 huomio kiinnittyy passiivisen verbin sijaan siihen, että Venäjää pidetään Neuvostoliiton seuraajana, mutta siinä ei mainita, ketkä pitävät Venäjää Neuvostoliiton seuraajana. Tämä puolestaan korostaa Venäjää ja sitä että pitäjiä on useampia. Tämä on voinut mahdollisesti vaikuttaa myöhempisiin mielipiteisiin. Verbejä esiintyy myös useammassa eri aikamuodossa.

Aikamuotoja, joissa verbejä esiintyy ovat muun muassa preesens ja perfekti. Perfekti esiintyy muun muassa seuraavassa esimerkissä:

31) Väyrysen mukaan myös Venäjä *on tulkinnut* neuvotteluprosessin samoin. (HS DA Vuoristo 18.12.1991)

Esimerkissä 31 Venäjän toimintaa kuvataan perfektissä asiasta, jossa uskotaan Venäjän olevan samalla viivalla Suomen kanssa. Tämä luo kuvaa Venäjästä enemmän kumppanina kuin minään muuna. Preesensissä puolestaan on muun muassa esimerkin 29 *tunnustavat*, mitkä luovat kuvaa aktiivisesta toiminnasta.

Verbit, jotka esiintyvät Venäjästä kirjoitettaessa ovat modaalisuutensa puolesta sellaisia, jotka ilmaisevat varmuutta, kuten *pitää* ja mahdollisuutta, kuten *voi ottaa*. Nämä verbit esiintyvät tilanteissa, joissa kirjoitetaan Neuvostoliiton hajoamisesta ja sen vaikutuksista Venäjään, kuten alla olevassa esimerkissä:

32) Jos taloutta ei saada kuntoon, *voi* Venäjä *ottaa* vastaan vain tilapäistä hätäapua. (HS DA Pietiläinen 27.12.1991)

Esimerkissä 32 verbi ilmaisee mahdollisuutta siitä, mitä Venäjä voi tehdä tai mitä muut voivat tehdä Venäjälle. Tämä luo kuvaa Venäjästä valtiona, joka tarvitsee apua, eikä suurena uhkana. Myös muut verbit artikkeleissa ilmaisevat varmuutta, koska niiden yhteydessä ei esiinny sanoja, jotka ilmaisisivat mahdollisuuksia.

Kotimaan osaston artikkeleissa ei ole, jotka kuvaavat tai luonnehtivat Venäjää, silloin kun siitä kirjoitetaan. Tämä on tärkeää, koska adjektiivien puute ilmaisee sen, että kirjoittajalla ei ole kirjoittanut omia mielipiteitään esiin tai ei ole keksinyt sopivia ilmauksia kuvaamaan Venäjää. Lisäksi adjektiivien puutteen voi ajatella ilmaisevan myös sen, että artikkelien kirjoitusaikana ei ole oltu varmoja siitä, millainen Venäjä on tai mihin se on suuntaamassa. Substantiivejakaan ei yhtä lukuun ottamatta löydy silloin, kun kirjoitetaan Venäjästä. Ainoa löytämäni substantiivi on *sopimus*, ja se esiintyy yhteydessä, jossa kirjoitetaan itsenäisten valtioiden yhteisöstä (ks. 1.2). Adjektiivien lisäksi kotimaan osaston artikkeleissa ei ole partikkelejakaan, silloin kun kirjoitetaan Venäjästä.

Substantiivien lisäksi aineistosta kotimaan osaston artikkelien osalta löytyy yksi adverbi *myös*, joka on liitetty sanaan *Venäjä*. Tämä adverbi esiintyy yhdessä, jossa viitataan suomalaisen ministeriin, joka toteaa, että Venäjä on samalla kartalla Suomen kanssa, kuten näkyy esimerkistä 33. Tämä korostaa sitä, että Venäjää pidetään

sopimuskumppanina, joka ymmärtää samat asiat kuin Suomikin. Neuvostoliiton puolta ei kuunnella, vaan Venäjä on jo alkanut korvaamaan Neuvostoliiton Suomen rajanaapurina ja sopimusten kannalta, kuten esimerkissä 33:

33) Väyrysen mukaan *myös* Venäjä on tulkinut neuvotteluprosessin samoin. (HS DA Vuoristo 18.12.1991)

Kieltoja on puolestaan yksi, mutta en käsittele sitä tässä, koska se on kohdassa, jossa Venäjä mainitaan Neuvostoliiton yhteydessä kirjoitettaessa yya-sopimuksesta ja siitä, kuinka Venäjä ei ole osapuoli siinä.

Yhteenvetona sanavalinnoista kotimaan osaston artikkeleissa voidaan sanoa se, että adjektiiveja ei esiinny yhdessä *Venäjän* kanssa, mikä voi olla kirjoittajan tietoista valintaa tai epävarmuutta siitä, millainen Venäjä on tai millainen siitä on tulossa. Substantiiveja Venäjään liittyvissä lausekkeissa on ainoastaan sana *sopimus*, joka on kerrontaa Venäjän federaation toiminnasta muiden Neuvostoliitosta irronneiden valtioista kanssa (Luukkanen 2004: 329–352). Täten se ei kuulu juuri analyysiini, sillä se ei vaikuta suuntaan tai toiseen. Verbit ovat puolestaan pääosin aktiivissa ja ilmaisevat varmuutta. Lopuksi on vain yksi passiivimuotoinen verbi, joka korostaa ajattelua siitä, että Venäjä on Neuvostoliiton seuraaja.

4.1.2 Sanavalinnat ulkomaan osaston artikkeleissa Venäjästä kirjoitettaessa

Tässä luvussa käsitelen sitä, millaisia sanavalintoja on Helsingin Sanomien ulkomaan osaston artikkeleissa käytetty kirjoitettaessa Venäjästä aikavälillä 26.11.1991–26.1.1992. Käsitelen ensin verbit ja adjektiivit. Sen jälkeen etenen substantiiveihin ja muihin sanavalintoihin. Lopuksi käsitelen sanavalinnat modaalisuuden ja kieltojen kannalta. Olen tutkinut verbejä ja adjektiiveja samasta asiasta pintapuolisesti kandidaatintutkielmassani, joten analyysissäni tulee olemaan hieman päällekkäisyyksiä.

Kuten kotimaan osaston artikkeleissakin verbit ovat pääosin aktiivissa, kuten muun muassa *on*, *suostuvat*, *perustivat* ja *tunnustivat*. Kaikki mainitsemani verbit ovat myös dynaamisia, sillä ne kuvaavat toimintaa (VISK § 445). Nämä verbit esiintyvät kontekstissa, jossa kirjoitetaan Venäjän toiminnasta Neuvostoliiton hajoamisen aikaan, kuten alla olevassa esimerkissä:

34) Venäjä, Ukraina ja Valko-Venäjä *perustivat* "valtioiden yhteisön" Gorbatsšov vannot jatkavansa taistelua liittosopimuksesta. (HS DA Kinnunen 8.12.1991)

Esimerkissä 34 kuvataan sitä, miten Neuvostoliitosta irtautuneet valtiot ovat alkaneet tekemään yhteistyötä, joten se luo kuvaa Venäjästä ja muista valtioista aktiivisena irtautujana. Verbejä löytyy myös pari passiivimuotoista, mutta vain tilanteissa, joissa kirjoitetaan siitä, miten Venäjä saataisiin mukaan yhteistyöhön muiden valtioiden kanssa. Tämä luo kuvaa siitä, että kaikki ovat epävarmoja Venäjän suhteen.

Verbeistä voi sanoa vielä, sen että ne ilmaisevat varmuutta, sillä niissä ei esiinny mahdollisuutta tai todennäköisyyttä ilmaisevia sanavalintoja, vaan kaikki verbit kirjoitetaan toteamuksina, kuten esimerkissä 34. Myös ulkomaan osaston artikkeleista löytyy vain yksi kielto, mikä kuvaa Venäjän toimintaa. Myös ulkomaan osaston artikkeleista ei löydy adjektiiveja tai substantiiveja, silloin kun kirjoitetaan Venäjästä siihen liittyvissä lausekkeissa, mikä luo kuvaa siitä, että suhtautuminen Venäjään on vielä varauksellista.

Lopuksi artikkeleista löytyy *Venäjän* yhteydestä pari adverbia, jotka kuvaavat aikaa tai paikkaa, joten en käsittele niitä, koska ne ovat niin pieni osa, eivätkä luo minkäänlaista kuvaa Venäjästä. Sama pätee myös partikkeleihin. Myös partikkelit ovat sellaisia, jotka esiintyvät vain yhdistämässä Venäjää muihin valtioihin kuten esimerkissä 35:

35) Venäjä, Ukraina *ja* Valko-Venäjä perustivat Itsenäisten valtioiden yhteisön IVY:n. (HS DA Valkonen 18.12.1991)

Yhteenvetona sanavalinnoista ulkomaan osaston artikkeleista voi sanoa sen, että niissä on eniten verbejä, jotka ovat dynaamisia ja kuvaavat aktiivista toimintaa. Lisäksi ne ilmaisevat varmuutta ja passiivimuotoisia on vain pari, joilla kuvataan muiden suhtautumista Venäjään. Adjektiiveja ja substantiiveja ei löydy. Lisäksi partikkelit ja adverbit ovat vain aikaa ilmaisevia tai liittäviä. Nämä luovat kuvaa Venäjästä tekijänä, joka perii Neuvostoliiton aseman.

4.2 Semanttiset roolit Venäjistä kirjoitettaessa

4.2.1 Semanttiset roolit kotimaan osaston artikkeleissa Venäjistä kirjoitettaessa

Tässä luvussa kirjoitan siitä, millaisissa semanttisissa rooleissa *Venäjä* esiintyy kotimaan osaston artikkeleissa. *Neuvostoliitosta* eroten *Venäjä* esiintyy useammassa semanttisessa roolissa, mutta eniten kuitenkin TEKIJÄN ja KOHTEEN rooleissa. Nämä ovat tärkeimmät (Häkkinen 2007: 183) ja siten usein tarpeellisina argumentteina, mikä korostaa Venäjää. Muita rooleja, joissa *Venäjä* esiintyy kotimaan osaston artikkeleissa ovat VÄLINE, LÄHDE, TEEMA ja PAIKKA.

TEKIJÄNÄ *Venäjä* esiintyy suunnilleen yhtä paljon kuin KOHTEENA. TEKIJÄNÄ *Venäjä* on tilanteissa, joissa kirjoitetaan itsenäisten valtioiden yhteisöstä, kuten alla olevassa esimerkissä:

36) Sopimuksessa *Venäjä, Ukraina ja Valko-Venäjä tunnustavat keskinäiset rajansa.* (HS DA Pennanen 9.12.1991)

Esimerkissä 36 *Venäjä* on TEKIJÄNÄ, koska se tunnustaa jotain. *Venäjä* on TEKIJÄNÄ myös samanlaisissa tilanteissa, joissa kirjoitetaan Venäjän toiminnasta muiden valtioiden kanssa. Suunnilleen yhtä paljon kuin TEKIJÄNÄ *Venäjä* esiintyy myös KOHTEENA kontekstissa, jossa kirjoitetaan suhtautumisesta Venäjään tai siihen kohdistuvasta toiminnasta sen periessä Neuvostoliiton aseman. Myös *Venäjän* kohdalla KOHDE ei ole yksiselitteinen, vaan kohde voidaan ajatella myös KOKIJANA tai TAIPUJANA. *Venäjä* voidaan ajatella kolmella tavalla muun muassa seuraavassa esimerkissä:

37) Jos taloutta ei saada kuntoon, *voi Venäjä ottaa vastaan* vain tilapäistä hätäapua. (HS DA Pietiläinen 27.12.1991)

Esimerkissä 37 *Venäjän* voidaan ajatella avun saamisen KOHTEEKSI, auttamisen KOKIJAKSI tai osapuoleksi, joka saa apua omasta toiminnastaan huolimatta.

Myös aikaisemmassa esimerkissä 36 *Venäjän* voi tulkita TEKIJÄN lisäksi myös tunnustamisen VÄLINEEKSI tai tunnustamisen LÄHTEEKSI. Tämänkaltaisia konteksteja, joissa *Venäjä* on LÄHTEENÄ tai tulkinnasta riippuen VÄLINEENÄ on pari, jotka luovat kuvaa Venäjistä selkeänä osapuolena. Viimeiseksi *Venäjä* on myös TEEMANA ja PAIKKANA. TEEMANA *Venäjä* on tilanteessa, jossa mainitaan Venäjän presidentti, joten en käsittele sitä. PAIKKANA *Venäjä* on puolestaan kontekstissa, jossa kirjoitetaan siitä, että Venäjä on merkityksellinen valtio mukana toiminnassa, kuten esimerkissä 38:

38) Suurin ja rikkain tasavalta *Venäjä on tärkein tekijä* liittosopimuksessa. (HS DA Koponen 26.11.1991)

Venäjä ei puolestaan ole artikkelissa REITTINÄ. Nämä asiat yhdessä luovat kuvaa siitä, että *Venäjä* on TEKIJÄ ja tärkeä KOHDE, joka tulee vaikuttamaan tulevaisuuteen ja tulevaisuudessa. Yhteenvetona semanttisista rooleista kotimaan osaton artikkeleissa voi sanoa sen, että *Venäjä* on usein TEKIJÄNÄ ja KOHTEENA, mitkä luovat kuvaa osapuolesta ja Neuvostoliiton seuraajasta. Lopuksi *Venäjä* sanana on VÄLINEENÄ ja LÄHTEENÄ sekä kerran PAIKKANA, jotka myös ovat vahvistaneet Venäjän valtion roolia historiassa ja artikkeleissa.

4.2.2. Semanttiset roolit ulkomaan osaston artikkeleissa Venäjästä kirjoitettaessa

Tässä luvussa kirjoitan siitä, millaisissa semanttisissa rooleissa *Venäjä* esiintyy ulkomaan osaton artikkeleissa. Neuvostoliitosta eroten *Venäjä* esiintyy useammin KOHTEENA kuin TEKIJÄNÄ, mikä korostaa Venäjään kohdistuvaa toimintaa ja odotuksia. Muita rooleja, joissa *Venäjä* esiintyy ovat VÄLINE, LÄHDE ja PAIKKA. TEKIJÄNÄ *Venäjä* esiintyy myös ulkomaan osaston artikkeleissa tilanteissa, jotka koskevat Venäjän toimintaa muiden Neuvostoliitosta irtautuneiden valtioiden kanssa tai niitä kohtaan, kuten alla olevassa esimerkissä:

39) Tarkkailijoiden mukaan ei ole suinkaan selvää, että Neuvostoliitto *tai Venäjä suostuvat Ukrainan itsenäistymiseen* yhtä helposti kuin Baltian maiden itsenäistymiseen. (HS DA Himma 29.11.1991)

Esimerkissä 39 *Venäjä* on TEKIJÄNÄ sen suhteen, antaako se suostumuksen Ukrainana itsenäistymiselle. Toisen kaltaisissa TEKIJÄN rooleissa *Venäjä* on silloin kun kirjoitetaan itsenäisten valtioiden yhteisöstä, kuten esimerkissä 40:

40) Venäjä, Ukraina ja Valko-Venäjä perustivat "valtioiden yhteisön" Gorbatshov vannoni jatkavansa taistelua liittosopimuksesta. (HS DA Kinnunen 8.12.1991)

Kotimaan osaston artikkeleiden tavoin *Venäjä* esiintyy KOHTEENA tilanteissa, joissa kirjoitetaan suhtautumisesta Venäjään sekä voidaan tulkita myös KOKIJAKSI kuten alla olevassa esimerkissä:

41) Nyt *sidotaan Venäjä ja muut Euroopan maat rauhan* yhdentävään verkkoon --. (HS DA 4.1.1992)

Esimerkissä 41 *Venäjän* voi ajatella olevan KOHDE, joka sidotaan verkkoon tai KOKIJA, joka kokee verkkoon sitomisen. Esimerkin 39 *Venäjän* voi ajatella myös olevan tunnustamisen väline tai lähde, joten se on myös VÄLINEENÄ ja LÄHTEENÄ.

VÄLINEENÄ ja LÄHTEENÄ *Venäjä* on myös artikkeleissa, joissa kirjoitetaan Venäjän toiminnasta ja sen vaikutuksista. Muissa semanttisissa rooleissa se ei esiinny, joten en käsittele niitä.

Yhteenvedona Venäjästä ulkomaan osaston artikkeleissa voi sanoa sen, että *Venäjä* on suunnilleen yhtä paljon TEKIJÄNÄ kuin KOKIJANA. Kummassakin tapauksessa kuvataan Venäjän tai siihen kohdistuvaa toimintaa ja suhtautumista. Nämä puolestaan luovat kuvaa Venäjästä tärkeänä osapuolena, joka perii Neuvostoliiton aseman.

5 Päätelemät

Tutkielmani käsitteli sitä, millaisia sanavalintoja esiintyy Neuvostoliitosta ja Venäjästä kirjoitettaessa Helsingin Sanomien kotimaan ja ulkomaan osaston artikkeleissa aikavälillä 26.11.1991–26.1.1992. Lisäksi tutkin sitä, millaisissa semanttisissa rooleissa Neuvostoliitto ja Venäjä esiintyvät. Viimeiseksi tutkin kuvaa, jota sanavalinnat ja semanttiset roolit luovat niistä.

Neuvostoliitosta kirjoitettaessa esiintyy eniten aktiivisia, toimintaa kuvaavia ja dynaamisia verbejä (VISK §445). Nämä luovat kuvaa Neuvostoliitosta aktiivisena tekijänä, joka tekee kaiken. Toisaalta löytyy myös passiivisia verbejä jonkin verran. Suurin osa verbeistä ovat myös mahdollisuutta ja varmuutta ilmaisevia, joten ne luovat kuvaa siitä, että kirjoitetut asiat ovat varmoja. Jonkin verran partikkeleja löytyy, jotka lieventävät hajoamisen varmuudesta kirjoittelua. Substantiiveja ja adjektiiveja ei juurikaan löydy ja ne, jotka löytyvät luovat kuvaa menneestä Neuvostoliitosta. Myös semanttisena roolina Neuvostoliitto on eniten TEKIJÄNÄ ja menneestä ajasta tai hajoamisesta kirjoitettaessa KOHTEENA tai muuna roolina. Yleisesti kuva, joka Neuvostoliitosta on eniten aktiivinen tekijä, joka on pian mennyttä.

Venäjä-sanan yhteydessä esiintyvät valinnat eroavat hieman puolestaan *Neuvostoliitto*-sanan yhteydessä olevista valinnoista, mutta niiden yhteydestä löytyy myös yhtenäisiä kielellisiä valintoja. Yhtenäistä Neuvostoliitto-sanavalinnoille on se, että myös *Venäjä*-

sanan valinnoissa verbeistä suurin osa ilmaisee varmuutta ja aktiivista tekemistä. *Venäjä* on myös paljon tekijänä artikkeleissa ja passiivimuotoisia verbejä ei juurikaan ole. Adjektiiveja ja substantiiveja ei juurikaan ole Venäjään viittaavissa lausekkeissa, kuten ei ollut Neuvostoliittoonkaan viittaavissa lausekkeissa. Toisaalta *Venäjä* on *Neuvostoliitosta* eroten suureksi osaksi myös kohteena konteksteissa, joissa luodaan kuvaa siitä, että Venäjä perii Neuvostoliiton aseman. Lisäksi *Venäjä* on myös ollut enemmän muissa rooleissa. Nämä valinnat ovat luoneet ja vahvistaneet kuvaa Venäjästä Neuvostoliiton seuraajana.

Tutkielmani tulokset tukivat hypoteesejani sen verran, että artikkeleissa ei juurikaan esiinny mitään selkeästi positiivisia valintoja. Myös se tuli tuettua, että Venäjä peri Neuvostoliiton aseman, minkä näkee myös sanavalinnoista ja semanttisista rooleista, sillä ne eivät juuri muutu. Toisaalta Venäjä on huomattavasti vähemmän tekijänä. Tutkimusaiheeni näkökulmasta tulokset tarkoittavat sitä, että ne tukevat aikaisempaa tutkimusta siitä, että kirjoittajat eivät kirjoita objektiivisesti, sillä kuten analyysissäni näkyy, että Neuvostoliitto ja Venäjä ovat paljon aktiivisena tekijänä. Lisäksi se antaa pohjaa myöhemmälle jatkotutkimukselle. Tästä voisi jatkaa tutkimalla samoja asioita esimerkiksi toisen valtion kuten Yhdysvaltojen näkökulmasta. Toinen tapa voisi olla tutkia samoja asioita myöhemmästä tai jostain muusta lehdestä ja tehdä vertailuja.

Lopuksi mielestäni kysymykset olivat hyvin aseteltuja ja päätelmäni loogisia. Mielestäni myös metodini ja aineistoni olivat riittävät tutkimani asian tutkimiseen. Viimeiseksi ne antoivat vastaukset kysymyksiini, koska ne olivat tarpeeksi yksityiskohtaisia.

Lähteet

Aineistolähteet

Astikainen, Arto 1991: *Suomi tunnustanee Ukrainan itsenäiseksi toisen kerran*. HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

- II – 1991: *Väyrynen ei ole huolissaan uudesta käännteestä: Suomi on varautunut N-liiton lakkaamiseen*. HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.
- 1991: *Suomi varautunut jo pitkään NL:n muutokseen*. HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.
- 1991: *Väyrysen matka Moskovaan ratkeaa tänään*. HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.
- 1992: *Jouko Kajanoja teki valtion rahoilla ennusteen hajonneen Neuvostoliiton näkymistä: Kurjuutta, kaaosta ja diktatuuria*. HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Hakala, Pekka 1991: *Turvapaikkapyyntöjä evätty jo yli 200:lla pikaisella päätöksellä Kymmenille romanialaisille nk. nopeutettu käsittely*. HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Hakkarainen, Olli 1991: *Torstaina 27. 11. 1941 Venäläiset...* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Hautamäki, Jaakko 1991: *Puolustusministeri Anders Björck: Neuvostoliittolaisia sukellusveneitä käy yhä Ruotsin vesillä*. HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Himma, Katri 1991: *USA harkitsee Ukrainan tunnustamista.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Hämäläinen, Unto 1991: *SNS:n nimenmuutos saattaa kariutua Puheenjohtaja Erkki Aho: Odotellaan kehityksen pyörähtämistä taaksepäin.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>

– 1991: *Naapurivihasta keskinäiseen sietämiseen Suomessa vaihtelivat synkkä ja sinisilmäinen tulkinta isonveljen aikeista.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Jokela, Marko Samuli 1991: *Hallitus haluaa taata ruuan viennin NL:oon Viljan kuljetus alkanee jo ensi viikolla Vastikkeettomaan hätäapuun ei haluttu ryhtyä.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Jokelin, Renny 1991: *Neuvostoliiton pääministeri Ivan Silajev: Luvattu ruoka-apu riittää torjumaan nälän ensi talvena.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *NL-lausuntojen painopiste tasavalloissa.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Nato tiivistää nopeasti suhteitaan Itä-Eurooppaan.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Jeltsin: Nato-jäsenyys Venäjän tavoitteena Viron Meri pitää pienten maiden puolueettomuutta mahdottomuutena.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.]
Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Karvonen, Kyösti 1991: *Muutosvyöry nujersi Gorbatshovin Tyylikäs neuvostojohtaja kärsi tappion kotimaassa mutta hurmasi lännen. Perestroika laukaisi tapahtumasarjoja, jotka riistäytyivät käsistä.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Kinnunen, Helena 1991: *Tallinnassakin juhliittiin Suomen itsenäisyyttä.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:
<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Savisaar varoittaa syrjimästä itsenäisyyttä tukeneita venäläisiä "Virossa liian monet ovat unohtaneet realiteetit, varsinkin sen mitä tapahtuu idässä.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:
<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Venäläisten Interliike vaiti Virossa "Jos taloudellinen tilanne paranee, kansalaisuus on toisarvoinen asia".* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:
<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *IVY neuvotteet asevoimista Minskissä.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:
<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Kivinen, Olli 1991: *NÄKÖKULMA Olli Kivinen Ydinaseita ajelehtii idän sekasorrossa.* HS DA [Verkkojulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *NÄKÖKULMA Olli Kivinen Rauhan miehen sädekehä pysyy.* HS DA [Verkkojulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *NÄKÖKULMA Olli Kivinen Naton houkutus kasvaa idässä.* HS DA [Verkkojulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *NÄKÖKULMA Olli Kivinen Pakkovallan ote kirpooa kaikissa maanosissa.* HS DA [Verkkojulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1992: *Olli Kivinen EY-päätös muuttuu yhä poliittisemmäksi.* HS DA [Verkkojulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1992: *IVY:n avustamisessa aloite EY:lle Yhdysvallat aloittaa pienen ilmasillan tasavaltojen auttamiseksi.* HS DA [Verkkojulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Koponen, Kalle 1991: *Tasavallat eivät allekirjoittaneet Gorbatshevin liittosopimusta.* HS DA [Verkkojulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Naiset ja talous- tutkijat työttömiksi.* HS DA [Verkkojulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *"Täytyy maksaa niillekin, jotka eivät tee hommia" Broilerifarmin perustanut venäläinen yksityisyrittäjä manaa laiskureita ja pelkää mafiaa.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Käyhkö, Eino 1991: *Tulli sai uudet läpivalaisulaitteet Vaalimaalle ja Nuijamaalle.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Lahtinen, Sole 1991: *Sobtshak sai lupauksen humanitaarisesta avusta Suomi toimittaa Pietariin 10 miljoonalla ruokaa ja lääkkeitä.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Neuvostoliittolaisten muutto länteen kiihtyy.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *"Uusi liitto vähentää kaappausuhkaa".* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Suurlähettiläs Boris Aristov: Muuta valtiota ei ole.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Japani kiinnostunut paikasta YK:n turvallisuusneuvostossa.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Itsenäisyysjulistus jäi Kazahstanissa viimeinkin Johto piti käytännön talousuudistusta tärkeämpänä.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.]
Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *74 vuotta yhteiskunta- kokeilua.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1992: *"NL käytti suursummia aseisiin loppuun saakka".* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1992: *Bush ilmoittanee asesupistuksista MX-ohjusten, ydinkärkien ja B-2-pommikoneiden hankintasuunnitelmia karsitaan.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Lindholm, Jari 1992: *Herat puhkesi uuteen elämään sodan raunioista Kapinallisten palkkaaminen turvajoukkoihin vähensi verenvuodatusta Afganistanin länsiosassa.*

HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Lindholm, Karen 1992: *Diktatuurit vyöryttävät demokratian asemia Afrikassa.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Luoma, Jukka Sakari 1991: *Sosialistisessa imperiumissa kärsivät isännät ja alamaiset Talous ja moraali joutuivat vararikoon Itä-Euroopassa ja kolmannen*

maailman satelliiteissa. HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:
<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

LUMIKERO 1991: *Rikolliset tappavat toisiaan.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:
<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

MUMMELAS 1991: *Viro palauttaa NL:n sotilaat Tallinnasta.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:
<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Naarmala, Eeva 1991: *USA:lta hätäapua Moskovaan Ilmavoimien koneet vievät 30000 kiloa avustustarvikkeita myös Minskiin ja Jerevaniin.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:
<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Oksanen, Annukka 1991: *Itäturistien majapaikkaan hyökättiin Kotkassa.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:
<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Pennanen, Erkki 1991: *"Neuvostoliittoa ei enää ole" Venäjä, Ukraina ja Valko-Venäjä perustavat itsenäisten valtioiden yhteisön.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:
<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Gorbatshov vastaiskuun Tasavaltojen johtajat eivät hänen mielestään voi yksin lakkauttaa N-liittoa Neuvostopresidentti näki myönteisiäkin piirteitä slaavien liittohankkeessa.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:
<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Neuvottelijat vahvistivat naapurisopimuksen tekstin Neuvostoliiton hajoaminen hämmensi tilaisuutta.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Gorbatshov jäämässä yksin vetoomuksineen.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Venäjä, Ukraina ja Valko-Venäjä perustivat "valtioiden yhteisön" Gorbatshov vannoit jatkavansa taistelua liittosopimuksesta.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Gorbatshov viivytystaisteluun slaaviliiton perustajia vastaan Kazahstanin johtaja arvosteli kolmiliittoa, Gorbatshoville saatetaan tarjota muodollista johtopaikkaa.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Gorbatshovin valta-asema näytti yhä uhatummalta Ukrainan ja Valko-Venäjän parlamentit vahvistivat kolmen vallan sopimuksen.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Venäjän parlamentti hyväksyi valtioiden liiton pikavauhtia Gorbatshov ei ota vastuuta eikä aio ryhtyä kunniapuheenjohtajaksi.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Pentikäinen, Mikael 1991: *Ystävyysseura otti uuden nimen Eripurainen SNS muuttuu Suomen ja Venäjän kansojen ystävyysseuraksi Kaj Bärlund voitti*

puheenjohtajavaalissa selvästi Pekka Haaviston. HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Petterson, Mika 1992: *Persianlahden valtiot auttavat Keski-Aasian tasavaltoja.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1992: *LYHYESTI Kazahstan lupasi hankkiutua eroon ydinaseista.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Pietiläinen, Tuomo 1991: *Oikeuskanslerinvirasto tutkii Skp:n itärahoitusta Sinisalo: Todisteet tekaistuja, tutkijat tervetulleita.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Presidentti Mauno Koivisto: Venäjällä ei ole paluuta keskitettyyn järjestelmään.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1992: *Neuvostoliitto- Suomi-Seura lakkautti itsensä.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Pugin, Leo 1991: *Neuvostoliiton olemassaolo lakkaa vuodenvaihteessa Jeltsin ja Gorbatshev sopivat aikataulusta tiistaina Kremlissä.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *"N-liitto oli ennen demokraattisempi"*. HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Baker saapui Moskovaan neuvottelemaan ydinaseista*. HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1992: *Taistelut keskeytyneet Afganistanissa*. HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1992: *Honecker vaatii eläkettä*. HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1992: *Ryssitellään taas*. HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Rautio, Paavo 1991: *Suomi tunnusti IVY:n jäsenvaltiot itsenäisiksi Gruusiaan otetaan kantaa myöhemmin, Venäjä katsotaan Neuvostoliiton seuraajaksi*. HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Rislakki, Jukka 1991: *Latviakin haluaa Venäjältä oman "Karjalansa" takaisin Neuvostoliiton valtaama raja-alue on takapajuista ja lähes täysin venäläistettyä syrjäseutua*. HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *LYHYESTI Baker huolissaan Neuvostoliiton tilanteesta ja ydinaseista*. HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Ukraina vaati rikossyytteitä Tshernobylin turman vuoksi.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Gorbatshovilla vientiä.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1992: *"Uusi maalitus USA:n ydinaseille" Sotilasiantuntijat etsivät NL:n sijasta kohteita myös kolmannesta maailmasta.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1992: *"Älkää huoliko, toveri miliisi" Kaskujen Neuvostoliitossa kaikilla oli kaikkea, myös helikopteri siltä varalta että Kiivaan ilmestyisi makaroneja.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Salmela, Marja 1991: *Suomi ei lähetä hätäapua N-liittoon.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Salmi, Hannu 1991: *Ydinräjäytyksestä oltiin hiljaa Suomen viranomaiset puivat Kuolan räjäytyksen havaintoja keskenään.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Savolainen, Jaana 1992: *Burbulis pudotti entiset KGB-agentit Ruotsin-matkalta.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1992: *Ruotsissa karille ajaneen NL:n sukellusveneen kapteeni: Aluksessa oli ydinaseita.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

STT 1991: *Ensimmäinen maitojauhe-erä Hangon kautta Neuvostoliittoon.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Gorbatshev pitää kiinni Ukrainasta.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Suominen, Pentti 1991: *USA yhteistyöhön minkä tahansa hallituksen kanssa.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *USA järjestää kokouksen itäavun koordinoimiseksi.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *LYHYESTI Neuvostojoukkojen vetäytyminen Itä-Saksasta aikataulussa.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Suurkukka, Raimo 1991: *Lauantaina 29. 11. 1941 Suomi jatkaa...* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Tahkolahti, Jaakko 1991: *Venäjän maatalousuudistus alkaa Kolhooseja ja sovhooseja siirretään vähitellen viljelijöiden ja yksityisyriyten käsiin.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Tiilikainen, Teppo 1991: *Gorbatshovin valtakausi ohi Venäjistä N-liiton seuraaja suurvaltana Jeltsin määrää ydinaseista ja vakuuttaa niiden pysyvän valvonnassa.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Toivanen, Maria 1991: *Länsi pelkää räjähdysä ja nälkämellakoita Neuvostoliitossa Nato lupasi hätäapua Neuvostoliitolle Presidentti Gorbatshovin ennustetaan eroavan lauantaina Suomi tunnustaa Neuvostoliittoon kuuluneet tasavallat.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Tulonen, Hannele 1991: Säteilyturvakeskuksen johtaja Antti Vuorinen: "Neuvostoliiton sotilasvoimat ei keskustellut ydinräjäytyksistä". HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Valkonen, Martti Veikko 1991: *Juri Derjabin: "Neuvostoliittoa ei enää ole".* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Uuden yhteisön johdolta erokirje Gorbatshoville Neuvostoliitto mitätöitiin taas Alma-Atan kokouksessa Uudet valtiot eivät päässeet sopuun edes ydinaseista.* HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

- 1991: *Ukraina toivoo pian tunnustuksia Voitonvarma Kravtshuk selvitti jo itsenäistyvän Ukrainan politiikkaa.* HS DA [Verkkojulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:
<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

- 1991: *Ukraina valmistautui ottamaan paikkansa kartalla itsenäisenä valtiona "Nyt haluamme yrittää yksin" Kiovassa ei piitattu lainkaan Gorbatshovin viime hetken varoituksista.* HS DA [Verkkojulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:
<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

- 1991: *Oppositiokin tukee Ukrainan vastavalittua presidenttiä Kansanrintama Ruhin pääsihteeri haluaisi silti vaihtaa pääministeriä.* HS DA [Verkkojulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:
<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

- 1991: *Jeltsin ja Gorbatshov sinetöivät Neuvostoliiton lakkauttamisen Viimeinen punalippu lasketaan salostaan Kremlissä vuoden viimeisenä päivänä.* HS DA [Verkkojulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa
<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

- 1991: *Voimavarojen tuhlaaminen aseisiin oli supervalta-aseman karvas hinta.* HS DA [Verkkojulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:
<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

- 1992: *Rajakeskustelussa ei kannata hätiköidä.* HS DA [Verkkojulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:
<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

- 1992: *KGB-kenraali Aleksandr Karbainov: Suomessa silloin olleet ovat poistuneet.* HS DA [Verkkojulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:

<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1992: *Izvestija-lehti uudesta sopimuksesta: "Hyvästit suomettumiselle"*. HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1992: *Kommunistien protesti Moskovassa kokosi muutamia tuhansia ihmisiä Mielenosoituksen järjestäjät pettyivät vähäiseen osanottajamäärään*. HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Virta, Kaija 1991: *Sirpin ja vasaran tie vei 74 vuoden harharetkelle*. HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Gorbatshovin uudistukset mursivat kommunistisen Neuvostoliiton*. HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Honecker pakeni karkotusuhkaa DDR:n entinen johtaja pääsi toistaiseksi Chilen Moskovan-lähetystöön*. HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Neljä johtajaa muovasi linjan utopiasta terroriin ja perikatoon*. HS DA [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Vuoristo, Pekka 1991: *Suomi haluaa yhä kumota yya:n Raukeamisen toteava pykälä ehkä lisätään Venäjän kanssa tehtävään naapurisopimukseen Suomi tunnustaa Venäjän ja katsoo sen nyt korvaavan Neuvostoliiton sopimuskomppanina*. HS DA

[Verkkojulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:
<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Kaj Bärlund näkee Venäjällä epäystävällisiä voimia Zhirinovskin menestys "pelottavaa, jopa hälyttävää"*. HS DA [Verkkojulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:
<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

Yrjämä, Rantioja Tellervo 1991: *Moskova ei aio estää Ukrainan itsenäisyyttä*. HS DA [Verkkojulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:
<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

– 1991: *Meri ehdotti YK-joukkoja Viroon* HS DA [Verkkojulkaisu.] [Viitattu 15.4.2020.] Saatavissa:
<https://www.hs.fi/haku/?query=neuvostoliitto&category=&period=customtimeperiod&order=old&altStartDate=691020000000&altEndDate=696463200000>.

HS DA= Helsingin Sanomat digitaalinen arkisto

Teorialähteet:

Iivonen, Jyrki 2002: *Neuvostoliiton/Venäjän historia 1985–1999*. Venäjän historia. s. 513–525. Otava. Keuruu.

Itä-Eurooppa – muutosten tausta 1992: *Neuvostoliiton hajoamisen luoma tilanne*. s. 20–26. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Hakulinen, Auli & Karlsson, Fred 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. s. 37–40, 74–79, 80, 260–267. SKS. Gummerus Oy. Jyväskylä.

Heikkinen, Vesa 2012: *Teksti*. Genreanalyysi. s.54–59. Gaudeamus Oy. Tallinna.

– II –: *Konteksti*. Genreanalyysi. s. 88. Gaudeamus Oy. Tallinna.

– II–: *Diskurssi*. Genreanalyysi. s.95. Gaudeamus Oy. Tallinna.

Gylen, Pauliina 2019: *Sukupuolitetut semanttiset roolit Suomen Kuvalehden Hän-artikkeleissa*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kieli. Turun yliopisto.

Häkkinen, Kaisa 2007: *Kielitieteen perusteet*. s. 183–184. SKS. 7. painos. Tammer-Paino Oy. Tampere

Junger, Sune 2002: Neuvostoliitto – supervalta. Venäjän historia. s. 456–464. toim. Heikki Kirkinen. Otava. Keuruu.

Kotimaisten kielten keskus: Tutkimuksia teksteistä. Viitattu 19.4.2020.
https://www.kotus.fi/kielitieto/kielenkayton_lajit/kirjoitettu_kieli/tutkimuksia_teksteista

Kotimaisten kielten keskus: Tutkimuksia teksteistä. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 19.4.2020.]
Saatavissa: https://www.kotus.fi/kielitieto/kielenkayton_lajit/kirjoitettu_kieli/tutkimuksia_teksteista

Kotus=Kotimaisten kielten keskus

.

Luukkanen, Arto 2004: *Neuvostoliiton historia 1917-1991*. Neuvostojen maa s. 329–351. Edita Prima Oy. Helsinki.

Tieteen termipankki: Modalisuus. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu: 13.4.2020]. Saatavissa: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:modalisuus>. Tieteen termipankki: Modus. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu: 13.4.2020]. Saatavissa: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:modus>.

Niinistö, Susanna 1997: *Valta valita – valta vaikuttaa*. Valitut sanat – media, kieli ja mielikuvat. s. 133. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.

Pietikäinen, Sara & Mäntynen, Anne 2009: *Kurssi kohti diskurssia*. s. 26–27. Vastapaino. Tampere.

Salminen, Esko 1996: Vaikeneva valtiomahti? Neuvostoliitto/Venäjä Suomen lehdistössä 1968–1991. Oy Edita Ab. Helsinki.

Semanttinen rooli. Määritelmät. VISK. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu: 13.4.2020]. Saatavissa: http://scripta.kotus.fi/cgi-bin/visktermit/visktermit.cgi?h_id=sCACJAIBC.

Tieteen termipankki: *Semanttinen rooli*. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu: 13.4.2020]. Saatavissa: https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:semanttinen_rooli.

SKS=Suomalaisen kirjallisuuden seura

Tittula, Liisa 1989: *Sanomalehtikielellä vaikuttamisen keinoista*. Kielikello. nro 2. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu: 13.4.2020]. Saatavissa: <https://www.kielikello.fi/-/sanomalehtikielella-vaikuttamisen-keinoista>.

Tyyni, Kaisa 2000: *Terroristeja vai eläinsuojelijoita? Sanavalinnat Helsingin Sanomien ja Ilkan turkistarhausisku-uutisissa*. Kielen kirjoja – tekstintutkimus tutuksi. s. 122–123. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.

VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. [Verkkoversio, viitattu 13.4.2020]. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk>
URN:ISBN:978-952-5446-35-7

